MIRCEA BORCILĂ

SEXTIL PUŞCARIU ŞI CREATIVITATEA LINGVISTICĂ ÎN SEMANTICA ISTORICĂ A LIMBII ROMÂNE

În circumscrierea sumară prezentată la prima ediţie a Conferinţei Internaţionale de la Cluj (desfăşurată în 2013, actele publicându-se în 2015), am propus, simplificând sever, o foarte succintă evaluare a *originalităţii aportului ştiinţific global* al lui Sextil Puşcariu, prin aproximarea „*nucleului conceptual central*" al operei sale lingvistice şi prin schiţarea, lapidară, a delimitărilor esenţiale, în studiul acestui nucleu, atât faţă de doctrina şcolii neogramatice, cât şi în raport cu concepţiile dominante în lingvistica veacului său (structuralismul şi generativismul)[1]. Lucrarea de faţă urmăreşte o abordare *parţială*, dar mult mai aplicată, a aspectului esenţial al „concepţiei fondatoare" şi al operei, prin care cred că aceasta nu numai că *îşi depăşeşte epoca*, dar se dovedeşte, în acelaşi timp, de *profundă relevanţă pentru eforturile actuale de reconstrucţie a ştiinţei lingvistice*, în primul rând în orizontul ei european. Mă voi referi, anume, chiar la conceperea şi studierea limbilor istorice în 'p e r s p e c t i v a' instauratoare ce va fi asumată, în principiu, dar definită în moduri diferite, în principalele direcţii în care s-au dezvoltat ştiinţele limbajului, în epoca de după moartea lui Puşcariu şi a „structuralismului clasic": anume, la p e r s p e c t i v a c r e a t i v i t ă ţ i i l i n g v i s t i c e. Această perspectivă a fost, cum se ştie, amorsată iniţial în întemeierea teoretică a acestui domeniu ştiinţific, prin opera lui Wilhelm von Humboldt (1836/1998), dar opacizată sau total abandonată pe parcursul predominant **pozitivist** al cercetărilor de după 1836 şi în timpul primei jumătăţi a secolului al XX-lea, cu excepţia „lingvisticii idealiste" iniţiate de B. Croce şi K. Vossler. Reluarea parţială a premiselor humboldtiene şi croceene şi redefinirea principiului „creativităţii" în lingvistica actuală, a început odată cu fundamentarea integralismului lingvistic în opera lui Eugeniu Coşeriu (1958/1997). Această perspectivă presupune, astăzi, înţelegerea şi e x p l i c a r e a fenomenelor unei limbi particulare, din unghiul *esenţei lor dinamice şi creatoare* corelat cu considerarea acesteia *ca manifestare primară şi ca bază* pentru „*creativitatea fundamentală a culturii*" vorbitorilor ei. În formularea cea mai sintetică a lui Coşeriu, „limbajul este, pe de o parte, o formă a culturii, fiind, pe de altă parte, baza culturii, a întregii culturi" (Coşeriu 1996, p. 102–103; Coşeriu 2004, p. 17; vezi şi Borcilă 2015a, p. 18–20)[2].

[1] Formularea sintetică din textul vizat (Borcilă 2015a) se bazează pe o seamă de lucrări publicate anterior (Borcilă 1975; 1977; 1992a, b; 1993a, b; 1994–1995; 1995, 2003), dintre care au fost consemnate în 2015a, la nota 1, p. 29 (cu menţiunea „în special") numai ultimele 4 titluri.

[2] Important pentru contextul de faţă este faptul că întreaga construcţie teoretică a lingvisticii integrale se bazează pe acest principiu al creativităţii fundamentale (*enérgeia*), care este postulat ca defi-

Caietele Sextil Puşcariu, II, 2015, Cluj-Napoca, p. 87–116

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

Interpretarea pe care am propus-o încă din 1975 asupra concepţiei lui Sextil Puşcariu – şi pe care o voi relua, mai cuprinzător, în/prin consideraţiile care urmează – a fost concepută şi iniţiată în sensul unei „hermeneutici simpatetice", de genul celei legitimate de Coşeriu, ca „mod specific" în domeniul ştiinţelor culturii (cu prezentări sintetice la Coşeriu 1958/1997; Borcilă 2015b). Acest „*mod hermeneutic*" se defineşte *nu* ca o abordare „externă şi statică", dominantă în exegeza anterioară, ci ca un demers interpretativ „intern şi dinamic", care „*pleacă* de la un autor pentru a merge, dacă e posibil, cu acest autor *mai departe*" (Coşeriu 1958/1997, p. 19). „P r i m u l p a s", în acest demers, constă în „descoperirea intuiţiei autorului", mai precis, demersul are, *ca punct de plecare,* captarea „*intuiţiilor care se află la baza celor spuse explicit*", în textele studiate, în cazul nostru cele ale lui Puşcariu, dar şi ale principalilor exegeţi ai operei acestuia. Pasul „m a i d e p a r t *e*" presupune, apoi, efortul de a infera „ce perspective" se „deschid", din aceste intuiţii, riguros conceptualizate, ale autorilor avuţi în vedere (Coşeriu 1958/1977, p. 19–20; Borcilă 2015b, p. 64–65 – subl. n., M.B.). În situaţia specifică a **reevaluării** textelor relevante pentru concepţia lui Sextil Puşcariu, voi urmări, în prima parte a lucrării, o circumscriere a modului de emergenţă a intuiţiei globale a autorului de faţă, insistând, în primul rând, asupra conturării acesteia în raport, şi prin confruntarea, cu intuiţiile conceptualizate în principalele momente „simpatetice" din exegeza operei lui Puşcariu şi prin susţinerea acestora pe baza formaţiei ştiinţifice a viitorului mare savant. În partea a doua a lucrării, mult mai extinsă şi orientată într-un sens *aplicat* şi *mai analitic*, voi încerca să surprind modul în care „ştiinţa" lingvistică 'integrală', s-a manifestat, mai mult intuitiv, în faza timpurie a operei lingvistic-„literare" a lui Puşcariu –, dar care a rămas aproape total ignorată în exegeza lingvistică a acestei opere – „deschizându-se" spre *o concepţie globală asupra creativităţii lingvistice în limba română şi în general*[3].

nitoriu pentru toate *activităţile culturale* şi ca prima „universalie esenţială" a limbajului. Mă văd nevoit să consemnez că înţelegerea corectă a acestui principiu a fost recunoscută, pentru prima oară, de Coşeriu, într-un articol al subsemnatului, publicat, mai întâi, în revista studenţească „Echinox" (Borcilă 1988). Pornind de aici s-a clădit puntea de legătură între „gigantul" de la Tübingen şi urmaşii de astăzi, ai lui Sextil Puşcariu, de la Cluj, consolidată, apoi, prin „înţelegerea" reciprocă şi prin constituirea primului „cerc", apoi „centru" de *studii integraliste* din România, ilustrat printr-o serie de convorbiri şi interviuri începând cu Dora Pavel (1992).

[3] Sunt pe deplin conştient că abordarea pe care o voi propune, din acest unghi, rămâne, în stadiul actual, într-o profundă contradicţie cu orientarea dominantă din exegeza operei lui Puşcariu. Aceasta a fost avansată, cum se ştie, şi s-a impus, ulterior, pornind de la două studii importante ale lui Iorgu Iordan (vezi Iordan 1966 şi 1978). Marea majoritate a exegezelor care au urmat acestui moment s-au axat, explicit sau numai implicit, pe poziţia adoptată în studiile menţionate, unde, în ultimă instanţă, *se neagă existenţa unei „concepţii fundamentale" originale a lui Puşcariu şi se consideră că opera acestuia se întemeiază doar pe un „eclectism doctrinar pe un fond neogramatic"* (Iordan 1966, *passim*). Această perspectivă se regăseşte, în esenţă, bunăoară, şi în analizele mai recente, aprofundate şi cuprinzătoare, ale lingvistului german Helmuth Frisch, care încadrează consideraţiile de lingvistică generală din opera lui Puşcariu în contextul teoretic al coliziunii, pe plan european, între „pozitivism" şi „idealism", în ştiinţa epocii (Frisch 1989). Autorul consideră, în ultimă instanţă, că efortul lui Puşcariu de a-şi câştiga o poziţie proprie, în acest „conflict" internaţional, s-a sfârşit, în cele din urmă,

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

I. Premisele definirii concepţiei lui Puşcariu

1. „Punctul de plecare" al demersului de faţă poate fi identificat în corelarea intuiţiilor proprii cu o evaluare „internă" riguroasă a contextului şi a atitudinii de principiu ilustrate în „Cahiers Sextil Puşcariu", publicaţie ştiinţifică editată în 1953, în SUA, sub egida „Catedrei de limbi şi literaturi romanice" a Universităţii Washington din Seattle (Borcilă 1975, cu o scurtă anticipare în 1973, *i.e.* la 9 ani după apariţia interpretării lui I. Iordan, din 1966)[4]. Sensul *operei integrale* a fondatorului „şcolii lingvistice" clujene mi s-a revelat, mai limpede, în dezbaterea iluminatoare a acestor „Caiete", susţinută în prestigioasa revistă de lingvistică americană şi internaţională „*Word*" de către marele savant umanist şi întemeietor al domeniului ştiinţific al „**stilisticii literare**", *pe baze lingvistice*, care a fost Leo Spitzer[5]. Elogiindu-l pe editorul revistei, Alphonse Juilland, şeful Catedrei de romanistică, pentru „alegerea", ca simbol titular al studiilor lingvistice şi literare romanice, a numelui lui Sextil Puşcariu, Leo Spitzer subliniază că filologul clujean a „acceptat", într-adevăr, în studiile sale, „toate direcţiile cercetării lingvistice [europene], spre deosebire de alţi mari savanţi români ca Philippide sau Ovid Densusianu, de orientare unilaterală" (Spitzer 1953, p. 300). Pe de altă parte, el apreciază, însă, opera lui Puşcariu ca „*unitară*" şi „*constructivă*", evidenţiind „ideile originale şi valoroase" ale fondatorului şcolii clujene, prezentate în sinteza lingvistului olandez Marius Valkhoff, din volumul II, nr. 1, al „Caietelor" (Valkhoff 1953, p. 12–23). Acesta individualizează aportul ştiinţific al lui Sextil Puşcariu prin „formularea în mod ferm a problemelor cercetării structurale ale limbii române în cadrul lor natural romanic şi definirea, în acelaşi timp, a caracterului distinctiv al latinităţii orientale în

printr-o „reconciliere cu Şcoala de la Leipzig". Am consemnat şi sugestiile de depăşire a interpretării canonice, în special, la Dan Bugeanu (1968), Paul Schveiger (1971) şi Ion Coja (1989), dar respingerea radicală a acestei poziţii, argumentată în mai toate textele mele consacrate lui S. Puşcariu şi „şcolii lingvistice" clujene, a fost, pur şi simplu, *trecută cu vederea* de majoritatea lingviştilor noştri.

[4] Textul meu din 1975 are, firește, şi o versiune românească, cu titlul „Caietele Sextil Puşcariu", publicată de revista „Steaua" (1975, nr. 5, p. 35–39), dar versiunea franceză are avantajul unei prezentări mai exigente, sub raportul imprimării, cât şi, mai ales, sub cel al potenţialului de circulaţie în domeniul romanistic. Dacă nu mă înşel, textul menţionat reprezintă, până astăzi, singura evaluare a cercetărilor şi studiilor adunate în acest „document istoric" al lingvisticii române şi romanice. Acest fapt se datorează, desigur, şi numărului, „excesiv de redus", al exemplarelor în circulaţie ale revistei (de ex., în bibliotecile publice americane numărul total al acestora se reduce la 3!) (Borcilă 1975, p. 49). În România cred că s-a adăugat şi atitudinea „oficială" de adversitate faţă de publicarea, înainte de 1989, a unui asemenea „document istoric", în care erau vizate *critic* şi „autorităţile" din lingvistica românească a timpului. Menţionez că fasciculele primului volum al revistei au apărut la Paris, sub auspiciile diasporei româneşti.

[5] Textul lui Spitzer a apărut sub forma unui „review article", care aminteşte de consideraţiile lui Puşcariu „pe marginea cărţilor", din „Dacoromania". Trebuie adăugat că S. Puşcariu se referă frecvent în opera sa la Leo Spitzer, ca exponent marcant al lingvisticii „idealiste" şi ca reper crucial pentru „stilistică" în general, iar autorul lucrării prezente a avut norocul să poată surprinde *sensul acestei întâlniri istorice*, aflându-se în perioada 1972–1974, ca lector „Fulbright", tocmai la University of Washington.

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

funcţie de circumstanţele istorice specifice" (Borcilă 1975, p. 52). În acest context, Leo Spitzer formulează şi „verdictul" *cel mai tranşant şi mai memorabil care s-a pronunţat vreodată asupra personalităţii ştiinţifice a lui Sextil Puşcariu:* **„the linguist Pater Patriæ of Romania"** („lingvistul Pater Patriæ al României") (Spitzer 1953, p. 300), pe care am încercat să-l desluşesc şi să-l *susţin* în cele câteva modeste abordări, *de ansamblu*, asupra concepţiei savantului clujean.

2. Al doilea component crucial al orientării în şi prin exegeza operei lui Sextil Puşcariu s-a dovedit a fi „întâlnirea" decisivă ulterioară cu gândirea lui Eugeniu Coşeriu, care îl caracterizează pe savantul nostru, în perspectiva hermeneutică menţionată şi în cea a edificării proiectului său al integralismului lingvistic. Se cuvine a fi relevat, în această privinţă, ca deosebit de semnificativ, faptul că, încă în 1951, în recent recuperata sa *Introducere în lingvistică*[6], Eugeniu Coşeriu sesizează, la Montevideo, **„sciziunea"** care exista la mijlocul secolului trecut, în ştiinţa europeană a limbii, între „gramatica istorică" (*i.e.*, studiul diacronic al *raporturilor interne* ale unei limbi, „în interiorul sistemului") şi „*istoria limbii*" (care studiază „dezvoltarea" limbilor în relaţiile lor „externe" sau „în conexiune cu istoria politică, culturală şi socială a comunităţii vorbitorilor limbii respective"). Coşeriu subliniază, însă, în acelaşi timp, că „există, totuşi, [...] opere care încearcă **să depăşească *această sciziune***, *unificând, cel puţin în parte, cele două puncte de vedere*" (Coşeriu 1951/1995, p. 99–100 – subl. n., M.B.). Pe atunci, tânărul lingvist care nu îşi formulase, încă, principiile lingvisticii integrale – vizând, de fapt, aspectul ce va fi sesizat, peste doi ani, de Spitzer şi Valkhoff, cu privire la studiul limbii române în opera lui Puşcariu, în cadrul general al lingvisticii europene – urmărea, în realitate, raportul între ceea ce Saussure numea „*lingvistica internă*" şi *cea* „*externă*" (cea din urmă implicând „circumstanţele istorice specifice", pe care genialul lingvist elveţian le excludea, cum se ştie, în celebrul său *Curs de lingvistică generală*, din ştiinţa 'limbii'). Coşeriu citează, în acest context, printre încercările cele mai semnificative de **„a depăşi" această „reducţie***" structuralistă fundamentală*, alături de lucrări celebre precum cele ale lui Karl Vossler (1913/1955) şi Walter von Wartburg (1934/1966), pentru limba franceză, şi capodopera lui Sextil Puşcariu „*pentru română*" (*Limba română* I, 1940, cu versiunea germană apărută la Berlin, în 1943) (Coşeriu 1951/1995, p. 100).

Rezolvarea *teoretică* „a sciziunii" în discuţie, va fi elaborată, cum bine se ştie, în acelaşi sens „constructiv", în primul rând, în capodopera lui Eugeniu Coşeriu, *Sincronía, diacronía e história*, apărută, în ediţie princeps, în 1958 (şi tradusă în

[6] Trebuie observat că această carte, publicată iniţial ca un „manual de uz intern" pentru studenţii de la Montevideo, în 1951, a fost redescoperită, după 30 de ani, şi reeditată de *Centrul de Lingvistică Hispanică*, din Mexic, în 1983, prin grija lui Juan M. Lope Blanch, bucurându-se, apoi, de un neaşteptat succes şi prin ediţia de la Madrid, din 1986 (îngrijită de José Polo). La noi, cartea a fost publicată, cu sprijinul regretatului eminent filolog romanist Marian Papahagi, la editura „Echinox", în 1995, şi reimprimată, ulterior, în „ediţia a doua", în 1999, cuprinzând, de fiecare dată, prezentările ediţiilor spaniole şi o scurtă prefaţă pe care am semnat-o.

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

română de Nicolae Saramandu, cu aproape o jumătate de secol mai târziu de la apariţia primei ediţii)[7]. Ceea ce mi se pare cu totul revelator pentru discuţia de faţă, în această lucrare monumentală, este faptul că, în depăşirea propusă de „gigantul" de la Tübingen, a celorlalte două distincţii metodologice fundamentale, dar **reducţioniste**, în raport cu *esenţa* limbii, ale lingvisticii saussuriene şi, apoi, structuraliste – (*limbă versus vorbire* şi, mai focalizat, *sincronie versus diacronie*) –, Coşeriu face din nou apel la *Limba română*, I, a lui Puşcariu. Mai precis, pentru a demonstra „teza [sa] cea mai generală şi mai importantă", conform căreia „limba *se face* în fiecare moment", Coşeriu recurge, în explicarea „contactelor interlingvistice", „din punct de vedere cultural", la „importantele consideraţii ale lui Sextil Puşcariu" (de la p. 241 şi urm., din ediţia germană a capodoperei acestuia), conform cărora „şi în condiţiile bilingvismului", „adevărata «cauză»" [a „înlocuirii unui cuvânt autohton printr-unul străin"] nu este bilingvismul ca atare, ci debilitatea funcţională a cuvântului înlocuit" (cu menţiunea că „acest lucru este adevărat în majoritatea cazurilor", dar că prin „adevărata «cauză»" trebuie să înţelegem, „totdeauna", „*o condiţie*": „*o situaţie de fapt cu care se confruntă libertatea lingvistică*") (Coşeriu 1958/1997, p. 106–107 – subl. n., M.B.).

3. Continuând această linie de '*interpretare în deschidere*', Coşeriu se va sprijini, din nou, pe opera lui Puşcariu, în prelegerile susţinute la mai multe universităţi din România şi la Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti" din Bucureşti, al Academiei Române. În cel din urmă context, el îşi va asuma adevărul „foarte important", şi **fundamental pentru definirea limbii române istorice**, *stabilit în cercetările lui S. Puşcariu*, conform căruia „tot ceea ce deosebeşte limba română de latină şi tot ceea ce deosebeşte limba română de celelalte limbi romanice e comun celor patru dialecte, adică se găseşte în toate cele patru dialecte" (Coşeriu 2001/ 2004, p. 143). Mult mai direct relevante pentru contextul de faţă se dovedesc, însă, evaluările globale privind *locul lui Puşcariu în lingvistica românească şi europeană*, prilejuite de prelegerile la Universităţile din Cluj, Iaşi, Sibiu, Timişoara. Fără a mă opri, aici, asupra interviurilor acordate la Cluj (*supra*, nota 2) – care ar putea fi bănuite, eventual, de o anume politeţe a aprecierilor în contextul de aici, încă *viu*, al tradiţiei „şcolii" lui Puşcariu –, voi menţiona, în primul rând, un extraordinar interviu acordat la Iaşi profesorului Eugen Munteanu, la care m-am referit constant după apariţia acestuia în „Cronica", din 1992[8]. Marele savant de la Tübingen a profilat, foarte succint, pe fundalul situării celor trei „şcoli" româneşti interbelice (de la Bucureşti, Iaşi şi Cluj), contururile aportului propriu al lui Puşcariu în raport cu „perspectiva ştiinţifică [dominantă] în lingvistica de atunci" (care era, evident, cea neogramatică): „Totuşi, în lingvistica românească, socot, capul cel mai original era cel al lui Puşcariu; aceasta s-a văzut foarte bine în *Limba*

[7] Este, cred, simptomatic faptul că această traducere în limba maternă a autorului apare după cele 3 ediţii în spaniolă (a treia la Gredos, 1978) şi după versiunile traduse şi publicate *în rusă*, *germană*, *japoneză* ş.a., care l-au făcut faimos pe Coşeriu în orbita mondială a ştiinţelor limbajului.

[8] Toate referinţele din text trimit la E. Coşeriu 1992, nr. 12, p. 12.

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

română". După convingerea eminentului teoretician, S. Puşcariu a fost singurul lingvist român care a reuşit să-şi făurească **„o c o n c e p ţ i e" proprie** şi să pună, în acest fel, bazele unei „şcoli" ştiinţifice, urmărind chiar să întemeieze **„o ştiinţă naţională, «românească», în lingvistică"**. Cu toate acestea, subliniază apăsat Eugeniu Coşeriu, „concepţia" fondatorului şcolii clujene şi „*liniile esenţiale ale gândirii sale*" *nu au fost* „*văzute*" (*i.e*., surprinse şi înţelese) *de contemporanii săi, de la Iaşi* (între care sunt menţionaţi *expressis verbis*: „Philippide, Iordan, Găzdaru, Pascu şi, apoi, şi Ivănescu") şi de la Bucureşti (Densusianu şi Rosetti), deoarece, „spre deosebire" de aceştia, S. Puşcariu „*se situa la un nivel mai înalt, cu o perspectivă mai deschisă*". În acest context, Eugeniu Coşeriu formulează o sentinţă deosebit de severă şi asupra aportului individual al celorlalţi reprezentanţi ai „şcolii clujene", vizându-i în mod direct pe Drăganu, Giuglea şi Sever Pop: el apreciază că, în fapt, Puşcariu „*nu* a avut urmaşi care să continue liniile [...] [lui] *teoretice*", întrucât „elevii" lui „s-au ocupat cu probleme de amănunt referitoare la limba română"[9].

În prelegerile şi seminariile susţinute la Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, în 1999, şi publicate de Doina Constantinescu în 2004, Coşeriu s-a pronunţat într-un mod şi mai tranşant decât la Iaşi. Răspunzând unei întrebări a profesorului Victor Grecu, savantul de la Tübingen şi-a exprimat mai ferm convingerea că Sextil Puşcariu a fost „singurul" lingvist din România care a depăşit „structuralismul" şi, în general, epoca sa, contribuind „cu idei originale" la progresul ştiinţei lingvistice europene de astăzi. Prin aceasta el **„se află nu dincoace de structuralism, şi în structuralism, ci m a i d e p a r t e"**. Aceasta, pentru că el „înţelegea să continue tradiţia" [marii gândiri din lingvistica istorică europeană] şi „înţelegea să aibă şi el contribuţia lui originală, nu pur şi simplu să aplice [teoria semnului sau a fonemului], ca «să avem şi noi faliţii noştri»" (Coşeriu 2004, p. 99). Într-o judecată aspră, de ansamblu, Coşeriu afirmă răspicat că, „după moartea lui Puşcariu",

[9] Consideraţiile citate în acest interviu mi se par *extrem de relevante*, mai ales dacă ţinem seama că ele sunt formulate chiar la Iaşi (unde Coşeriu însuşi îşi făcuse primul an al studiilor universitare) şi îi vizează pe corifeii „şcolii" ieşene, inclusiv pe foştii lui dascăli. Semnificativă pentru dezbaterea de faţă se dovedeşte, cred, mai ales referirea la Iorgu Iordan şi aprecierea staturii ştiinţifice a acestuia în raport cu cea a lui Puşcariu (vezi *supra*, nota 3). În privinţa raportării la „şcoala clujeană", sunt nevoit să menţionez că am încercat să probez că „preocupările pentru probleme de amănunt" s-au întreprins, totuşi (e adevărat nu de cei citaţi), de V. Bogrea, T. Capidan, Alexe Procopovici, C. Lacea şi parţial de Drăganu, *în lumina „viziunii" ideatice a Magistrului şi în sensul unor contribuţii proprii, de natură faptică, la ilustrarea şi/sau probarea acestei viziuni.* Acest adevăr se poate desprinde din cele trei volume cuprinzând scrierile lui Vasile Bogrea (1971; 1973; 1998), din contribuţia majoră în etnolingvistică a lui Capidan (vezi Borcilă 1979) şi din evaluarea unor *dimensiuni conceptuale ale contribuţiilor* lui Procopovici, Lacea şi chiar Drăganu, sau ale urmaşilor acestora din zilele noastre (vezi, de exemplu, Mării 2007), pe baza cărora m-am simţit îndreptăţit să nuanţez aprecierea globală a lui Eugeniu Coşeriu privind „şcoala lingvistică clujeană". Vezi, mai ales, studiile asupra lui Bogrea (în special, Borcilă 1998), precum şi prezentările interpretative de sinteză ale acestor contribuţii, în raport cu cea a lui Sextil Puşcariu (din Borcilă 1992a, b; 1993a; 1993b; 1994–1995; 1995; 2003; 2015a), integrate într-o formă revizuită şi formatate într-un proiect editorial de către cel mai competent şi exigent editor de carte lingvistică din România, Nicolae Mocanu, în două volume de „lingvistică şi poetică română", cu subtitlul „Studii în lumina tradiţiei teoretice".

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

n-a mai existat **„nici un fel de personalitate originală”** în lingvistica românească[10].

4. Prin corelarea „simpatetică” a intuiţiei originare, potenţate de înţelegerea acestor izvoare definitorii, dar *ignorate aproape total în exegeza din contextul cultural românesc al timpului*, am reuşit să acced, încă din 1975, la o viziune globală privind „c o n c e p ţ i a o r i g i n a l ă” care stă la baza întregii *opere ştiinţifice a lui Puşcariu* şi prin care fondatorul „şcolii clujene” trebuie considerat ca un „*mare precursor*” **al integralismului lingvistic**, pe plan european şi universal (Borcilă 2003)[11]. Această concepţie s-a conturat, în sensul cel mai amplu, şi prin *orientarea convergentă a scrierilor sale strict lingvistice cu cele „lingvistic-literare”* şi se profilează, începând cu prima etapă din „devenirea înnoitoare” a activităţii savantului. Etapa vizată poate fi caracterizată drept cea a **„mutaţiei orientării conceptuale în lingvistica istorică”** şi se înscrie, aproximativ, la începuturile secolului al XX-lea şi ale activităţii ştiinţifice a lui Puşcariu (între 1901 şi 1921). Ea se impune a fi definită, în termenii lui Puşcariu însuşi, drept „o epocă d e t r a n z i ţ i e în ştiinţa europeană a vremii, din care „mâine-poimâine se va naşte [...] o d i r e c ţ i e n o u ă” (Puşcariu 1910; Borcilă 1993a, p. 48–49). Principalele repere pentru înţelegerea acestui prim stadiu în elaborarea concepţiei sale trebuie considerate, desigur: proiectul marelui Dicţionar al Academiei Române (Puşcariu 1906/ 1913), studiul său privind *Locul limbii române între limbile romanice* (1920), precum şi importantul studiu din „Dacoromania” II, *Din perspectiva Dicţionarului. Legile fonologice* (Puşcariu 1921–1922)[12]. Este, desigur, obligatoriu *să se integreze, în această perioadă*, atât scrierile de „orientare generală” asupra epocii (Puşcariu 1910), împreună cu discuţiile din „jurul Dicţionarului” (în special, Puşcariu 1908), cât şi – subliniez acest aspect ca *esenţial* – **scrierile „lingvistic-literare”**, care îşi au începutul *concomitent cu cele strict lingvistice* şi le continuă pe acestea, *în sens complementar şi ascendent*, după limita depăşirii dezbaterilor asupra „legilor fonologice”, din 1921. În opinia mea, aceste scrieri contribuie, în mod hotărâtor, la înţele-

[10] Semnalez faptul că volumul din care am citat se deschide prin cursul inaugural al doctorului honoris causa al Universităţii Lucian Blaga, din Sibiu. În acest curs, E. Coşeriu se referă şi la „*afinitatea de profunzime*” a concepţiei sale şi a celei a lui Puşcariu, cu *filosofia culturii a lui Lucian Blaga*, acceptând asumarea **dimensiunii fundamentale „metaforizante” ca bază comună a celor trei mari învăţaţi români,** *pe care se clădeşte şi proiectul „studiilor integraliste” clujene* (Coseriu 1994, p. 7–8; Borcilă 2015b, *passim*).

[11] Subliniez că atât Coşeriu, în textele prezentate, cât şi unii exegeţi temeinici din perioada mai recentă (ex. Avram 1994, Uritescu 2011) se referă, în primul rând, la „ideile originale şi valoroase” din *fonologia* întemeiată de S. Puşcariu, fără *să contureze explicit „concepţia fondatoare” de ansamblu*, definitorie pentru opera lui şi a celor care l-au urmat.

[12] Studiul din 1921–1922, care mi s-a părut fundamental (în Borcilă 1993a), a fost considerat, în epocă, de către Ovid Densusianu, drept „o discuţie oţioasă”, iar în epoca noastră nu a fost luat în seamă, ca un reper crucial, decât în studiul menţionat, în *supra*, nota 3, al lui Helmuth Frisch, care l-a recunoscut ca *esenţial*, atât pentru înţelegerea devenirii operei lui Puşcariu, cât şi pentru definirea orientării sale în dezbaterile teoretice pe plan european (Frisch 1989, *passim*); trebuie să reţinem, însă, şi diferenţa considerabilă de interpretare faţă de poziţia lingvistului german menţionată în aceeaşi notă.

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

gerea *continuităţii în devenire a concepţiei ştiinţifice globale* a lui Sextil Puşcariu. Integrarea acestor scrieri are, cred, o importanţă capitală pentru a evalua corect modul cum se prefigurează, în opera sa, dimensiunea fundamentală a **creativităţii lingvistice**, în şi prin conturarea proiectului său de *semantică istorică a limbii române*. Ignorarea aproape totală, în exegezele lingviştilor asupra operei lui Puşcariu a scrierilor sale lingvistic-literare constituie, în convingerea mea, o eroare fundamentală *prin omisiune,* care prejudiciază grav sesizarea prefigurării conceptelor de *intuiţie şi „cugetare" (intuitivă) lingvistică*, de *semantică lexicală* şi de „*stil poetic al limbii române*", care stau la baza concepţiei de ansamblu a lui Puşcariu, şi pot fi deslușite, deja, în filigran, în istoricul său „*Raport către Comisiunea Dicţionarului"* (Puşcariu 1906/ 1913).

Omisiunea acestor scrieri în marea majoritate a exegezelor lingvistice asupra operei lui Sextil Puşcariu mi se pare că este responsabilă şi pentru reducerea „formaţiei sale ştiinţifice", în aceste exegeze, la *asimilarea filonului pozitivist al „şcolii de la Leipzig"*. Urmând propriile sale mărturisiri din celebrul „jurnal" publicat postum, în 1968, *Călare pe două veacuri (1895–1906),* am insistat, pentru prima oară (în lucrarea din 1977), asupra **stratului profund al formării concepţiei sale umaniste şi literare**, încă din timpul studiilor preuniversitare, când a fost „crescut [...] în cultul idealului umanist al epocii anterioare" şi în spiritul unei „culturi umaniste", care l-a „ajutat să nu simtă o opoziţie între «ştiinţă» şi «literatură»"[13]. O „influenţă covârşitoare" în consolidarea acestui strat, al „sensibilităţii" sale, după cum el însuşi mărturiseşte, s-a exercitat, apoi, asupra formaţiei sale, *în perioada care a urmat studiilor doctorale de la Leipzig*. Principalul nume invocat în această privinţă este cel al profesorului de la celebra École des Hautes Études, Gaston Paris. Acesta îl impresionează adânc pe proaspătul doctor în lingvistică – ce continua să scrie numeroase şi pătrunzătoare articole şi cronici despre textele literare româneşti ale timpului şi care, trebuie subliniat, nu încetase (încă) *să scrie el însuşi poezie!* – **printr-o „calitate foarte rară la cercetătorii limbii omeneşti**", pe care el n-o putuse găsi, desigur, la nici unul dintre foştii săi dascăli de la Institutul din Leipzig şi, nici după aceea, la Viena, la marele lingvist romanist Wilhelm Meyer-Lübke: „El [Gaston Paris] era şi un mare istoric literar cu inima deschisă pentru scriitorii vechi şi plin de înţelegere pentru frumuseţea operei de artă"[14]. Puşcariu va găsi, în mod cert, calitatea „foarte rară" invocată, la unul dintre *marii elevi* ai lui Meyer-Lübke, anume tocmai la Leo Spitzer, care va deveni şi cel mai pertinent interpret şi discipol al lui Hugo Schuchardt, urmând, ca şi Puşcariu, dar într-o direcţie distinctă, gândirea ilustrului savant umanist austriac, considerat de amândoi drept adevăratul „părinte" al lingvisticii europene moderne. Cei doi se vor cunoaşte şi se

[13] Puşcariu 1968, p. 162–163; Puşcariu 1929/1930, p. 187–188 şi Puşcariu 1959/1994, p. 404 vor fi asumate ca premise hotărâtoare, în această privinţă, la Borcilă 1977, p. 622 ş.a. Amintesc faptul că Leo Spitzer va semnala, mai târziu, „prăpastia dintre studiile lingvistice şi cele literare", care exista la începutul secolului al XX-lea (Spitzer 1948/1970, p. 4–11).

[14] Sextil Puşcariu (1935, p. XXVIII–XXIX şi 1968, p. 162–163; vezi şi 1924–1926, p. 1401–1402), interpretat în sensul contextului de faţă în M. Borcilă (1977, p. 621–622 şi 1993, p. 50–51).

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

vor aprecia reciproc, regăsindu-se, fără îndoială, *împreună*, nu doar în „*probleme de amănunt*" ale lingvisticii române şi romanice sau ale „stilisticii" (în sensul cel mai larg), ci, cu deosebire, în perspectiva intuiţiilor primordiale comune de a studia limba ca formă primară a culturii şi ca „sâmbure" al creaţiei literare (*supra*, **I. 1.–2.**, p. 3–4). Proiectele ştiinţifice de o viaţă ale celor doi corifei se vor întemeia, în mod paralel, pornind de la „p u t e r e a c r e a t o a r e a l i m b i i", ce se manifestă în vorbirea „obişnuită", şi urmărind, în acelaşi timp, raporturile acesteia cu „p u t e r e a c r e a t o a r e" exponenţializată, care se manifestă în *textele literare* ale scriitorilor. Puşcariu va dezvolta, în această privinţă, ca şi Spitzer, şi tot pe urmele lui Schuchardt, celebra metaforă humboldtiană a „t r a s e e l o r" sau „c ă i l o r" limbii, pe care nu o vor înţelege contemporanii şi urmaşii lor, dar care circumscrie plastic sensul cel mai cuprinzător al *conceptului* **creativităţii lingvistic-culturale**. Comprehensiunea profundă a acestui sens va fi exprimată definitiv într-un pasaj antologic din capodopera lui Sextil Puşcariu, *Limba română* (I):

> „Moştenind de la părinţi aceste căi bătătorite de generaţii întregi, noi nu umblăm cu gândurile noastre pasivi, ci fiecare **subiect grăitor** e singur un inginer de poduri şi şosele, contribuind la întreţinerea şi lărgirea lor şi găsind **poteci nouă** de legătură cu cele vechi. **Nu există trecător, oricât de umil, care să nu fi lăsat în trecere o urmă pe aceste căi**, **nu e minte gânditoare şi inimă simţitoare să nu fi contribuit la s p o r i r e a limbii**" (Puşcariu 1940, p. 109).

Sensul acestui pasaj (asupra căruia m-am oprit şi în 2015a, p. 32 şi urm.) circumscrie, în mod singular, atât temeiul **„puterii creatoare"** „comune" a vorbitorilor unei limbi, cât şi pe cel al **„puterii creatoare"** prin care **„artiştii cuvântului"**, reprezentativi pentru cultura în care „*trăiesc*", contribuie exponenţial la **„sporirea [însăşi] a puterii creatoare a limbii**" **lor**. Relaţia cea mai intimă între cele două ipostaze ale „creativităţii" lingvistic-culturale, astfel circumscrise, constituie un „*secret*" sau un „*mister*" încă nepătruns de cercetători, dar pe care Puşcariu se străduieşte să îl surprindă în/prin scrierile sale (numite de noi) „lingvistic-literare". Obiectivul părţii a doua a lucrării de faţă este tocmai acela de a descifra semnificaţiile investigării ştiinţifice a acestui „*secret*" sau „*mister*" în opera „părintelui fondator", în perspectiva orientării de principiu actuale a semanticii istorice europene[15].

II. Contribuţii la studiul limbajului poetic românesc

Abundenţa observaţiilor asupra „limbii" în articolele şi cronicile consacrate de Puşcariu poeziei româneşti şi publicate în diverse reviste ale timpului i-a determinat pe unii cercetători să considere, cu îndreptăţire, că aceste scrieri nu reprezintă, de fapt, manifestări tipice de „critică" sau „istorie" literară[16]. S-a apreciat, pe baza

[15] Acest obiectiv nu a fost întrezărit, nici pe departe, de cercetările lingvistice de până acum ale sectorului vizat al operei lui Puşcariu (vezi *supra*, nota 3), dar este asumat ca unul central în Borcilă 1977 şi reluat, în textul de faţă, în perspectiva semanticii istorice (pe baze integraliste).

[16] Istrate, 1974, p. XI: „el nu este totuşi un istoric literar în sensul strict al cuvântului"; vezi şi Popa 1974, p. 55, 64–66.

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

acestor lucrări, că „Sextil Puşcariu este [...] *cel dintâi critic al nostru care îmbină critica literară cu analiza limbii scriitorului în cauză*" (Popa 1974, p. 64). Afirmaţia poate fi reţinută, credem, numai dacă se observă, din primul moment, că **„î m b i n a r e a"** celor două moduri de abordare se întreprinde, de cele mai multe ori, dintr-o **perspectivă diferită** de cea a „criticii" literare, fie ea şi „critică stilistică": „analiza limbii scriitorului" nu se restrânge, aproape niciodată, la relevarea, prin penetraţie intuitivă, a „valorilor" unice ale *textului* (unui poem sau chiar opere întregi) ca atare, ci urmăreşte să înscrie investigaţia ştiinţifică asupra „limbii" scriitorilor, în *perspectiva unei abordări de ansamblu vizând conturarea istorică a unei „limbi poetice" româneşti*. Ni se pare important, de asemenea, să remarcăm că această perspectivă nu vizează, de obicei, limba română *în general*, ci funcţia pe care diverse elemente verbale o îndeplinesc în *creaţia unor scriitori*, spre deosebire de uzul lor obişnuit în „limba comună"[17]. Deşi nu se rezolvă într-un cadru ştiinţific riguros, cu delimitarea teoretic necesară, a domeniului, a obiectului şi a metodei specifice, observaţiile sale prezintă un deosebit interes, pentru că în ele se schiţează **cea dintâi şi cea mai serioasă încercare de legitimare conceptuală a acestui nou domeniu al studiului limbii române istorice**, care se situează *în spaţiul de interferenţă (sau la graniţa)* **stilisticii lingvistice cu poetica**.

1. Modul de abordare pe care îl urmărim se ilustrează destul de limpede încă în unele din primele sale scrieri de acest gen. Astfel, într-o extinsă analiză asupra volumului *Patriarhale* al lui Şt. O. Iosif, Puşcariu mărturiseşte că, *din contactul intim cu „laboratorul de creaţie" al poetului*, „a priceput" diferenţa enormă dintre o „colecţie de versuri" şi „un *volum* unitar de poezii", în care „vei întâlni [oriunde] aceeaşi notă, intimă", ce defineşte individualitatea unui „*poet*" (Puşcariu 1901)[18]. Această „notă" trebuie să se desprindă ca „nouă", „originală", în raport cu o *tradiţie literară*, aşa cum credea el – polemizând cu H. Sanielevici – că se afirmă „personalitatea" lui Iosif, în raport cu Eminescu şi Coşbuc. Important pentru noi este că această „notă originală" e identificată în planul *atitudinii lirice şi al limbajului*: „ar

[17] G. Istrate (1974, p. XI) observă judicios că „majoritatea scriitorilor a căror operă [Puşcariu] o are în vedere sunt priviţi, în primul rând, din punctul de vedere al [...] posibilităţii de a da o expresie sentimentelor şi gândurilor de care sunt stăpâniţi", dar nu remarcă diferenţa specifică dintre acest unghi şi „punctul de vedere al limbii" comune; în consecinţă procedura lui Puşcariu în aceste lucrări este definită, insuficient, ca aceea *a unui „lingvist care înţelege să-şi caute elementele doveditoare necesare teoriilor sale în toate izvoarele de bază ale limbii noastre, deci şi în literatura beletristică"* (*ibidem*; vezi şi Istrate 1968, p. 152), poziţie ce apare substanţial depăşită în/prin perspectiva analizelor care urmează. Menţionez că orientarea de principiu, implicită la Puşcariu, a fost disociată, încă la Borcilă 1969, atât de studiile privind **„limba şi stilul scriitorului"**, care erau foarte răspândite la noi, cât şi de concepţia care stă la baza *studiilor asupra „limbii poetice"*, aşa cum se manifestă aceasta, prototipic, în *Dicţionarul limbii poetice a lui Mihai Eminescu*, coordonat de Tudor Vianu. Menţionez că poziţia adoptată în acest articol a fost susţinută, spre surprinderea mea, în dezbaterea pe această temă, de Alexandru Graur (Graur 1969, p. 8): „În general, nu pot să nu mă declar de acord cu ideile expuse [în acest articol – nota n., M.B.]".

[18] Toate sublinierile din *textele citate ale lui Puşcariu îmi aparţin*. Menţionez că m-am referit, în paranteză, pe lângă sursele menţionate, şi la textele culese în *Cercetări şi studii* (Puşcariu 1974).

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

putea figura cuvântul *jale* în poezia lui Eminescu?": Iosif evită „*glastrele*" şi „*linţoliul*", care „au fost frumoase, fiind întrebuinţate odată de Eminescu" (dar în epoca sa „te jignesc repetându-se în fiecare strofă"!) şi **„scotoceşte din popor"** „*vorbe nouă*". Pe de altă parte, Puşcariu subliniază, însă, că Iosif „a învăţat de la cei doi mari maeştri *multe* şi adeseori a găsit calea netedă pe unde Coşbuc şi mai ales Eminescu au trebuit să-şi taie înşişi drum"; el a putut „învăţa" mai întâi în privinţa modului de *a „i n t r o d u c e" aceste elemente, noi, „numai atunci când ele sunt atât de bine* ***ţântuite în cadrul în care le-a pus***, încât nu numai că sunt pline de efect şi înlocuiesc cu succes termini tociţi şi improprii, ci *rămân împământeniţi în poezie şi se impun celor ce scriu în urma lui*" (Puşcariu 1901, nr. 149, p. 2; nr. 155, p. 1).

Acest aspect al continuităţii în raport cu o tradiţie „literară" *va fi pus, apoi, în termeni mai generali*. Într-o intervenţie din 1903, în revista „Luceafărul", Puşcariu apreciază că împrumutul masiv de neologisme rău alese – „formaţiuni ibride" şi „termeni improprii", fie din latină, deci „dintr-o limbă care, moartă de două mii de ani, nu mai corespunde cerinţelor vieţii noastre", fie termeni din germană sau maghiară care „ne sunt străini ca gândire" – constituie un impediment, în cultura română, în calea dezvoltării unei literaturi naţionale viguroase: scriitorii transilvăneni nu pot beneficia, din această cauză, de avantajele oferite de instrumentul perfecţionat care este „limba literară din România, *netezită şi amplificată de generaţii întregi de artişti şi savanţi*, [...] o limbă poleită, în care se pot scrie cele mai subtile nuanţări ale gândirii" (Puşcariu 1903a)[19].

Pledoaria sa se articulează, evident, din unghiul idealului unei *„limbi literare" şi, mai larg, al unei culturi româneşti unitare*, dar Puşcariu denunţă clar, încă de acum, „iluzia" sau ceea ce va numi mai târziu „greşeala principială" [sic!] a marilor săi înaintaşi şi, mai ales, a lui Cipariu: *filologii nu pot avea „competenţa" de a da precepte, ci, dimpotrivă, ei sunt cei care „învaţă" din scrierile literare* (Puşcariu 1903a, p. 123; vezi şi 1905a, p. 319 (1974, p. 571–572); 1913, p. XIX, XXI. Cu toate acestea, faptul de a pune, ca „idee cardinală", în dezbaterea fenomenului literar, „problema limbii" nu putea să nu şocheze critica vremii: „Nimic mai greşit!" – i se va replica – deoarece „totul depinde [...] de la talent şi nu de la limbă" (Mihai 1903).

Puşcariu observase însă, de la început, că *nu* aspectul „frumos" sau „eufonic" al cuvântului, aşa cum se întrebuinţează el în limbă, este determinant în discuţia purtată, ci că „totul depinde de la aceea de *a-l pune la locul său şi numai atunci când e de lipsă*" (de ex. cuvântul *dârz* „prin combinaţiunea sa de consonante e tot atât de puţin eufonic ca şi slavul *krk* sau *prst*, şi totuşi el a devenit un termin literar de când Iosif l-a prins atât de bine în versurile cu cari a caracterizat mânia jignitului haiduc...") (S. Puşcariu 1903a, p. 123; şi Puşcariu 1901, nr. 155, p. 1). El nu subestima, aşadar, importanţa „talentului" în creaţia literară, dar, din experienţa artistică proprie şi din temeinicele sale explorări „filologice", ajunsese să înţeleagă că „ta-

[19] Problematica specifică a limbii literare în opera lui Puşcariu este analizată temeinic de R. Todoran (1974); rămâne să fie studiat însă şi aspectul particular al relaţiei dintre „limba scriitorilor" şi „limba literară" (sau a „culturii", în general).

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

lentul" sau „simţul artistic" al scriitorului se manifestă tocmai prin **modul concret de valorizare artistică a resurselor limbii,** într-un context specific: poetul are „bunul-simţ, dictat de firea sa de artist, [de] a întrebuinţa anumite cuvinte în anumite împrejurări şi a nu întrebuinţa altele". De aici convingerea sa că *fenomenul literar poate fi abordat pe baze ştiinţifice* şi că, deci, *filologul poate „să descopere pe acel «de ce» i-a dictat poetului bunul său simţ astfel şi nu în alt chip*" (Puşcariu 1903a, p. 123).

E adevărat că abordarea ştiinţifică postulată, aici, sub patronajul filologiei şi într-o *perspectivă explicativ-istorică* nu îşi precizează destul de clar obiectul specific. Conceptul de „limbă literară", în sensul de „limbă a culturii", nu permite, încă, o delimitare între dimensiunea estetică sau a „frumosului" şi cea a „creaţiei" obişnuite a vorbitorilor unei limbi. Din acest unghi, Puşcariu subliniază, totuşi, un aspect fundamental: „*Ştiinţa dă filologului numai metoda adevărată – s e c r e t u l de a putea sistematiza, de a scoate reguli din ceea ce artiştii în mod inconştient au scris şi au vorbit* [...]"[20]. Se poate aprecia că abordarea lui se deosebeşte, prin această teză, în mod categoric, de vechea disciplină retorică şi se întemeiază, ca şi la Densusianu, pe *ideea condiţionării profunde a fenomenului literar concret de „firea" şi „starea culturală" a limbii la un moment dat*: Iosif a putut crea o operă poetică autentică şi nouă numai pentru că „a ştiut să recunoască rolul lui Eminescu şi al lui Coşbuc în literatura română" şi, „continuând tradiţiunea, să se valideze ca o personalitate, ca o etapă nouă în istoria literaturii noastre"; în acest sens, însuşi Eminescu se înscrie în continuarea unei tradiţii, oricât de „modeste" („de la Costin şi Neculce până la Alecsandri"), şi nu a avut nimic de „învăţat" de la Musset, Byron, Leopardi sau Schopenhauer (Puşcariu 1903b).

Puşcariu ajunge să conceapă, astfel, *posibilitatea studiului ştiinţific al fenomenului poetic concret, individual, în raport cu un gen proxim al său, cel al „limbii poetice"*. Introducerea acestui concept este justificată, în 1904, prin situarea mai ales a lui Eminescu (dar şi a lui Coşbuc), ca deschizând „acea epocă a literaturii noastre care se caracterizează chiară prin progresul uriaş ce l-a luat **limba poetică românească şi forma în care-i turnată**" (Puşcariu 1904a; b, p. 84; cf. şi Puşcariu 1974, p. 507). Disocierea aceasta, care va rămâne *crucială* pentru concepţia şi activitatea sa, poate fi comparată, iarăşi, cu mult mai cunoscuta teză a lui Densusianu, conform căreia, odată cu marii noştri clasici, începe faza precumpănitor „estetică" în „evoluţia" limbii române[21]. Raţiunile acestei periodizări sunt, însă, diferite la

[20] Toate pasajele citate sunt din Puşcariu 1903 p. 123–124. Termenul de „inconştient" trebuie interpretat, aici, cum va preciza mai târziu S. Puşcariu, ca „subconştient" și prefigurând pe cel de *„simţ" şi „cugetare" poetică, conceput ca „înrudit" îndeaproape, cu cel de cugetare intuitivă lingvistică* (vezi Borcilă 2015a, *passim*).

[21] Teza lui Ov. Densusianu este fundamentată, de fapt, numai „începând cu anul 1921, în mai multe cicluri de cursuri universitare" (cf. B. Cazacu 1968, p. X). După 1904, ideea va fi reafirmată mereu în articolele „literare" ale lui Puşcariu (vezi *infra*) și va sta la baza periodizării propuse în *Istoria literaturii române. Epoca veche* (1921/1930; ed. II, 1930: „[...] când, în sfârşit, în literatura noastră apăru geniul lui Eminescu, – atunci s-a stabilit *începutul epocei moderne în istoria noastră cultu-*

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

Puşcariu, iar noţiunea de *„limbă poetică" sau „stil poetic" al limbii apare pentru prima oară fundamentată ştiinţific la noi prin analizele sale concrete asupra scriitorilor (în special poeţilor) „moderni"*. Premisa implicită în toate aceste scrieri este că personalitatea poetică a acestor **„artişti ai cuvântului"** nu se poate defini fără o determinare a locului lor în dezvoltarea istorică a **„l i m b i i p o e t i c e"**, concept al cărui sens se va contura, treptat, ca proces/produs de *exploatare şi dezvoltare continuă a „posibilităţilor expresive" ale limbii române, în funcţie de un anumit „ideal cultural" şi, mai direct, de un anumit „program estetic"*.

2. „Progresul uriaş" realizat de „limba poetică" românească prin opera lui Eminescu este pus, încă din 1905, pe seama modului specific în care „marele geniu romantic" a ştiut să valorifice *exemplul şi resursele poeziei noastre populare*. Puşcariu observă, mai întâi, că, spre deosebire de antecesorii săi şi, în special, de Alecsandri, Eminescu „n-a imitat, ci *a creat* versuri populare", „a scris ca poetul popular, însă mai frumos, căci el **a ştiut** ce poate lăsa afară şi ceea ce poate accentua ca să nu strice *c a r a c t e r u l poeziei populare*" (Puşcariu 1905b)[22]. Remarca vizează în primul rând aspectul, semnalat şi anterior, al „poleirii" expresiei şi al „eufoniei" eminesciene, care va reveni obsedant în atenţia savantului, şi care este considerat ca având o „influenţă hotărâtoare" asupra întregii evoluţii ulterioare a limbajului nostru poetic. Relevant ni se pare însă că această „rafinare extraordinară" a *formei* este pusă în relaţie cu asimilarea intimă a „c a r a c t e r u l u i" *liricii folclorice româneşti* şi explicată ca o refacere, din interior, şi o perfecţionare a însuşi procesului de creaţie; sub aspectul versificaţiei, se apreciază chiar că marele poet „duce la desăvârşire" posibilităţile poeziei populare.

Aprofundând şi dezvoltând această idee, Puşcariu ajunge, în importantul său studiu din 1909, care poartă, ca titlu, numele poetului, la concluzia definitivă că Eminescu „n-a fost numai un geniu ce şi-a impus cuvântul incidental în limba românească", ci că el este chiar „**c r e a t o r u l" l i m b i i p o e t i c e r o m â n e ş t i** (Puşcariu 1909a; cf şi 1974, p. 525–531; 1940, p. 392)[23]. Teza aceasta, care fixează semnificaţia excepţională a fenomenului eminescian *pentru istoria limbajului nostru poetic*, cunoaşte, aici, pentru prima dată, o argumentaţie temeinică. Criteriul principal al evaluării va fi definit, în ultimă instanţă, tot prin ra-

rală şi în literatura română; o epocă a cărei caracteristică e maturitatea gândirii şi ai cărei scriitori sunt cu mult superiori înaintaşilor lor, ca artişti" – p. 3).

[22] Dacă nu mă înşel, în textele vizate, se prefigurează pentru prima oară conceptul de „ştiinţă" specifică a scriitorului (*i.e.* de „competenţă poetică", în corelarea acestuia cu cel fundamental humboldtian de „*caracter al limbii*", regăsit şi *potenţat*, în spaţiul *creaţiei literare*. Pentru a înţelege mai bine aceste consideraţii ale lui Puşcariu privind „limba poetică", cred că ar trebui să se ţină cont de relaţia lui Eminescu cu doctrina humboldtiană, prin intermediul profesorului său de la Berlin, H. Steinthal, relaţie revelată în studiul meu *Eminescu şi Humboldt* (Borcilă 1992a), titlu românesc stingher, în *Biliografia* internaţională a ediţiei critice, din 1998, a cărţii întemeietoare a lingvisticii universale (p. 486).

[23] Importanţa tezei lui Puşcariu a fost subliniată recent, în mod pătrunzător, de Rodica Marian (2003). Vezi şi studiul meu (Borcilă 1977), care dezbate pe larg acest aspect, reluat aici, ca *problemă centrală a studierii istorice a limbajului poetic românesc*.

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

portarea la „caracterul" poeziei populare. Puşcariu accentuează, însă, mai întâi, asupra *conştientizării procesului creator la Eminescu*: „cea mai esenţială deosebire" între acesta şi poeţii anteriori este reperată tocmai în faptul că, la el, „darul înnăscut" nu s-a manifestat niciodată „ca instinct", ci „totdeauna nobilitat prin gândirea scrutătoare a însuşi rolului lui".

În acest context, şi atributul „formei desăvârşite" apare ca o consecinţă a efortului de şlefuire conştientă a expresiei, revelat prin pătrunderea în „atelierul" artistului (referirea concretă se face la variantele pentru *Mai am un singur dor*): „Numai acestei munci jertfitoare şi doborâtoare se datoreşte crearea limbei poetice române, care de la Eminescu datează, pe care urmaşii lui au primit-o de-a gata. El, cu geniul său înnăscut, dar şi cu chinuitoarea autocritică, a dat urmaşilor acea limbă plină de imagini, de armonie şi cadenţă, pe care a întruchipat-o, în cea mai mare parte, *din graiul poporului şi din vorba aşezată şi înflorită a scriitorilor noştri vechi*. Astăzi un poetastru cu puţin talent scrie versuri neîntrecut mai melodioase decât un Grigore Alexandrescu, cel mai înrudit sufleteşte, cu toate acestea, cu maestrul poeziei noastre" (Puşcariu 1909a, p. 132; cf. şi 1974, p. 528)[24]. Elementul hotărâtor pe baza căruia este definită întemeierea *limbajului poetic românesc* se referă însă la o dimensiune mult mai profundă a poeticii eminesciene. Puşcariu argumentează, anume, că Eminescu a „deprins" *din tezaurul liricii noastre folclorice* **un principiu fundamental de creaţie**, pe care îl numeşte **„principiul naţionalităţii în artă"** şi pe care poetul „l-a spus precis în articolele sale în proză şi l-a pus în practică – în mod cu mult mai convingător – în versurile sale [...]" (Puşcariu 1909a, p. 133; cf şi 1974, p. 529).

Acest principiu, în forma în care apare explicitat la Puşcariu, prezintă un interes capital pentru noi, deoarece el nu se referă, de fapt, la artă în general, ci vizează chiar condiţia specifică a *poeziei, ca artă a cuvântului*. Adevărul poate fi uşor evidenţiat din comparaţia, reluată şi amplificată, cu poezia lui Alecsandri. Deşi nu a ajuns „să înţeleagă deplin firea poporului nostru şi sufletul strămoşesc", Alecsandri „a simţit vag" „frumuseţea intrinsecă" a poeziei populare şi – într-un moment când „limba şi *felul nostru de cugetare* erau mai periclitate să se înstrăineze prin tendinţele artificiale ale latiniştilor şi prin împrumuturile nesăbuite de la francezi şi italieni" – „a nimerit să imite minunat, cel puţin în aparenţă, versul popular şi să reînvie figuri măreţe din trecut, dându-le chiar şi un decor exterior adesea bine adulmecat". „Şi cu toate aceste!", Puşcariu apreciază că „sufletul" românesc şi „mentalitatea" românească se exprimă incomparabil mai puternic în „oricare din poemele mici" ale lui Eminescu („deşi în acestea vorba «român» nu se pomeneşte o singură dată") – indiferent de „preocupările" poetului şi de „problemele vecinic umane" pe care le tratează –, decât în „cele mai patriotice cântări ale lui Alecsandri, cele mai reuşite copii de poezii populare, poeme istorice cu motive din trecutul nostru şi din războiul pentru neatârnare". Iar explicaţia acestui paradox o dă „mai ales limba,

[24] Pentru comparaţia cu Grigore Alexandrescu, vezi şi articolul dedicat acestuia (Puşcariu 1912b).

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

care *prin cuvintele populare şi bătrâneşti* **strâng** [sic!] **în forma lor românească** noţiuni universale, acomodându-le la felul cum ele au fost pricepute şi exprimate de români în decurs de multe sute de ani" (Puşcariu 1909a, p. 132–133; cf. şi 1974, p. 528–529)[25].

Puşcariu nu avea, desigur, la acea dată, o concepţie foarte clară asupra rolului pe care îl joacă factorul lingvistic, în general, în modelarea „mentalităţii" etnice[26]. Ceea ce a putut desprinde însă din studiul poeziei lui Eminescu şi ceea ce presupunea că marele poet „a înţeles", la rândul lui, mai ales din creaţia folclorică românească este convingerea că apartenenţa la o anumită cultură naţională nu trebuie „declamată" sau mimată *în poezie*, deoarece ea este ***înscrisă*** *în chiar „materialul" specific al acestei arte –* ***în limbă***. Mai mult decât atât, însă, observaţiile lui Sextil Puşcariu indică ferm că aserţiunea directă, descriptivă sau retorică, este contrară însuşi rostului poeziei, care nu este de a „declama", ci, cu termenii săi, de a „lăsa să picure din orice vorbă spusă". *Specificul naţional se va manifesta, prin urmare, „de [la] sine", în mod „firesc" şi cu atât mai puternic*, în orice creaţie poetică autentică, în măsura în care creatorul este conştient de această menire a lui şi, în acelaşi timp, nu încearcă să şi-o falsifice prin precepte impuse din exterior: „Aşa a înţeles Eminescu literatura naţională: nu imitând cântecul popular, ci alipindu-se de el, nu încercând să reînvie scrisul veacurilor trecute, ci continuându-l spre desăvârşire, nu forţând nota prin fraze declamatorii, ci lăsând să picure din orice vorbă spusă dragostea nemărginită şi firească a tot ce e român. Astfel, literatura noastră primeşte de [la] sine *nota aceea particulară* care-i aparţine numai ei, care nu se poate găsi la nici un alt popor din lume, care formează partea de prinos ce o putem aduce noi la marea operă de cultură universală" (Puşcariu 1909a)[27].

Considerarea lui Eminescu drept „creatorul" limbii poetice româneşti sau întemeietorul „vârstei mature a poeziei poporului său" se bazează, aşadar, la Puşcariu pe argumentul, într-adevăr hotărâtor, că marele poet a fost cel dintâi care *a „înţeles" şi ilustrat pe deplin acest principiu cardinal al artei poetice.* Nu ne interesează aici măsura exactă în care enunţarea acestui principiu reflectă formulările „în

[25] Neputând cita *întregul* pasaj, am fost nevoiţi să recurgem, ca şi în alte cazuri, la parafrază, urmărind, totuşi, o reproducere cât mai exactă a sensului textual.

[26] Vezi, totuşi, Puşcariu 1908, nr. 3, p. 330 (1974, p. 19); 1910 (1974, p. 33–34), unde se prefigurează şi mai limpede *conceptul humboldtian de „formă internă", asociat cu cel de „caracter al limbii"* (*supra*, nota 22).

[27] Se poate observa acum şi deosebirea faţă de teza lui Ov. Densusianu (*supra*, nota 21). Menţionăm că şi în *Istoria literaturii române. Epoca veche* (Puşcariu 1930), „începutul epocei moderne în istoria noastră culturală şi în literatura română" este stabilit „când influenţa binefăcătoare a poeziei şi limbei populare a dat scrisului literaţilor noştri caracterul specific românesc" (p. 3); rolul decisiv în modificarea radicală a atitudinii „paşoptiste" faţă de creaţia folclorică este atribuit, cum s-a văzut, *spiritului critic* post-maiorescian (vezi şi Puşcariu 1912a, nr. 1, p. 23; nr. 2, p. 42; cf. şi Puşcariu 1929, p. 99–100, 106–110).

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

proză" ale lui Eminescu însuşi[28] şi nici *fundamentarea lui teoretică* în sine[29]. Importantă pentru noi ar fi fost demonstrarea „mult mai convingătoare" a modului în care se „întruchipează" el prin versurile poetului. Cum s-a văzut, Puşcariu indică, de la început, drept sursă principală a „plămădirii" limbii noastre poetice elementul lexical popular şi arhaic. Aserţiunea sa nu se bazează, din păcate, pe o demonstraţie faptică şi ea va fi, de altfel, serios corectată mai târziu ca definind un anume „g e n d e p o e z i e" în perspectivă istorică[30]. Din puţinele exemple pe care le oferă (ex. semantismul particular al cuvântului *străin*, preluat de poet din graiurile populare şi din folclorul românesc), ne putem da seama însă că Puşcariu nu reduce conceptul de limbă poetică la dimensiunea selecţiei lexicale, ci îl înţelege ca **o *valorizare în contextul poematic a unor potenţe sau virtualităţi ale „limbii comune"***. Să mai notăm, în sfârşit, şi urmărirea relaţiei în sens opus, a efectului artei poetice eminesciene asupra capacităţii expresive a limbii române în general. Fiind „cel dintâi poet care a abordat toate problemele eterne ale vieţii acesteia, care în orice colţ al lumii rămân aceleaşi şi se deosebesc pretutindeni numai prin felul cum sunt înţelese", Eminescu a fost „preocupat de enigmele firii" – „străbătând profunzimi fără fund, înălţându-se în regiuni fără margini" –, şi „aceste preocupări ale lui le-a exprimat *româneşte*; *îmbrăcându-le în haina strâmtă a unei limbi* nedeprinse de a cuprinde astfel de idei, haina însăşi s-a lărgit, a devenit accesibilă pentru orice conţinut" (Puşcariu 1909a, p. 133; cf. şi 1974, p. 530)[31].

3. După opinia lui Puşcariu, şi opera lui George Coşbuc ocupă un loc privilegiat în „limba poetică" românească. El consideră că poetul transilvănean a reuşit să iniţieze o „d i r e c ţ i e" proprie, care, deşi se dezvoltă în continuarea „idealului"

[28] Referindu-se la „articolele sale în proză", Puşcariu avea în vedere, desigur, ediţia lui I. Scurtu (1905) din scrierile politice şi literare eminesciene. Interesant este însă că aici „principiul eminescian" nu apare nicăieri formulat în felul în care îl prezintă Puşcariu. O asemănare izbitoare poate fi stabilită însă cu Ms. 2257 („*Strângerea literaturii noastre populare*"), reprodus pentru prima oară „în întregime" la D. Murăraşu (1967, p. 372–374; vezi aci, p. 359, şi documentarea privind influenţa asupra lui Eminescu, a psihologiei etnice a lui Heymann Steinthal şi Moritz Lazarus, bazată pe ideea că „sufletul poporului se manifestă în limbă şi poezia populară"). Am tratat acest aspect, în mod aprofundat, în Borcilă 1992a.

[29] Teza menţionată şi analizată aici poate sugera o concepţie – evident inacceptabilă pentru noi astăzi – a unor „conţinuturi ideale" universale, ce „se îmbracă" doar, nu *se instituie*, în/prin „formele particulare" ale unor limbi date.

[30] Puşcariu, 1940, p. 392: „Eminescu e creatorul limbii poetice române, fiindcă a cunoscut bogăţia graiului strămoşesc şi i-a dat o strălucire nouă prin neologismul pe care l-a ştiut încadra cu atâta măiestrie în versul său".

[31] Mai târziu, în Discursul de recepţie la Academia Română din 1920, *Locul limbii române între limbile romanice* (cf. Puşcariu 1937b, p. 49; 1974, p. 166), versuri ale lui Eminescu sunt *citate ca ilustrare sintetică supremă a capacităţilor expresive ale fondului lexical* ***latin moştenit*** *al limbii noastre*, iar în *Limba română*, I *i se va atribui poetului, prin forţa de absorbţie şi valorizare a neologismului, o sporire a însăşi* ***„p u t e r i i c r e a t o a r e"*** *a limbii române* (Puşcariu 1940, p. 395).

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

cultural naţional al poeziei eminesciene, se deosebeşte, totuşi, de aceasta, „ca cerul de pământ".

Specificul creaţiei coşbuciene este definit tot prin raportarea la poezia populară. Puşcariu operează şi în acest caz o disociere radicală faţă de Alecsandri, împotriva celor care îl consideră pe acesta un „predecesor" al lui Coşbuc. Diferenţa se circumscrie mai întâi prin specificul idealului cultural al epocilor pe care cei doi poeţi le reprezintă: „Alecsandri nu-i alta decât întruparea idealului vast şi nehotărât al generaţiei din 48, plin de idealismul ei, de visuri mari, de dor neînfrânt, de luptă şi credinţă neşovăitoare în izbândă, de iubire neţărmurită de neam"; Coşbuc „crede într-un ideal realizabil şi se inspiră de [sic!] realitatea imediată...". Această diferenţă se poate preciza însă, din nou, prin modul în care cei doi exploatează valenţele poeziei populare: Alecsandri „se adapă la izvorul curat al poeziei populare, dar viaţa poporului de la ţară îi e străină încă", el „o vede din depărtare, o remarcă numai superficial" şi nici una din „faptele şi v o r b e l e" lui Peneş Curcanul, bunăoară, „nu trădează originea sa ţărănească" (Puşcariu 1904a; cf. şi 1974, p. 501–502 – subl. n., M.B.); Coşbuc se plasează la antipod, opera lui fiind considerată ca o expresie autentică a însăşi mentalităţii poporului, aşa cum se reflectă aceasta în graiul lui.

Deosebirea principală faţă de Eminescu, *în acest punct,* se referă la faptul că el nu valorifică nimic din *versificaţia* folclorică: „în această direcţie, după Eminescu, nu mai era nimic de făcut", şi astfel se explică constatarea, datorată unei foarte fine observaţii, că „poetul ţărănimii" „nu a scris nici un vers popular" (Puşcariu 1905b, p. 174; vezi şi Popa 1974, p. 65). După convingerea lui Puşcariu, Coşbuc reuşeşte, totuşi, să exprime „sufletul" popular, aşa cum se manifestă în poezia sa, într-un mod propriu, care aduce o „notă nouă" în literatura noastră. Prin aceasta el „c r e e a z ă u n g e n n o u d e p o e z i e şi tot el îl aduce la desăvârşire", ilustrând astfel o „etapă" în literatura română (Puşcariu 1904a; 1905b, p. 160–175).

Principiul definitoriu al acestei „creaţii" este formulat cu destulă claritate, în ciuda termenilor nespecifici: „De la început şi până azi Coşbuc a vrut să arate că *felul de esprimare al ţăranului şi limba lui sunt ele în de sine în mare parte poezie*" (Puşcariu 1905b, p. 174)[32]. Aşa se explică faptul că „el a scris întotdeauna cum se vorbeşte la ţară" şi, conform aprecierii lui Puşcariu, „a săvârşit în privinţa asta minuni, ştiind să redea în graiul poporului cele mai adânci gândiri şi cele mai subtile sentimente". Demonstraţia de rigoare rămâne însă, şi de data aceasta, deficitară. Absenţa „aproape cu desăvârşire" a neologismelor, „mai ales în poeziile lui mai vechi", poate fi, desigur, semnificativă în sensul principiului enunţat. Mai relevant ni se pare, totuşi, cazul aşa-numitei „lungiri a vorbei", caracteristică „povestaşului de la ţară" şi realizată prin „intercalarea de exclamaţii, de asemănări frapante, de repetiţii" etc. Să remarcăm că, în explicarea modului în care funcţionează acest procedeu, Puşcariu dovedeşte din nou o fină înţelegere a adevărului că faptul lingvistic în sine îşi primeşte adevărata „calitate" poetică numai în măsura în care

[32] Ideea este prefigurată în *Patriarhale* (Puşcariu 1901, nr. 149, p. 2): „Coşbuc nu poate fi tradus în nicio limbă, întocmai ca Mistral, care numai în provenţală, nici chiar în franţuzeşte nu poate fi gustat".

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

se înscrie organic într-un context ce ilustrează *în ansamblu* personalitatea creatorului; în momentul în care acelaşi procedeu este aplicat în mod mecanic şi *izolat,* de către imitatorii poetului, „calităţile" devin „defecte": „ideile se pierd în întorsăturile de frază" şi discursul „îşi pierde firul" (Puşcariu 1904a, p. 67; cf. şi 1974, p. 502; 1905b, p. 171–174).

Astfel, deşi evaluarea critică a creaţiei lui Coşbuc şi a locului ei în limbajul poetic românesc apare, cred, exagerată, contribuţia lui Puşcariu la definirea specificului ei creativ rămâne, totuşi, remarcabilă (Puşcariu 1909b, p. 28–29; 1920/1937, p. 47–48; cf. şi 1974, p. 165; 1920–1921, p. 97–98; cf. şi 1974, p. 189–190).

4. Imaginea pe care o oferă Puşcariu asupra limbajului poetic românesc de după 1890 se resimte în mod inevitabil de imixtiunile propriilor opţiuni estetice şi ideologice. Teoreticianul îşi dădea seama de necesitatea depăşirii „influenţei celor doi maeştri" prin „ceva nou" (vezi şi *supra*, **II.1.**). Criticul nu va putea accepta însă, multă vreme, poezia lui Macedonski şi toate direcţiile „elevilor săi simbolişti, verişti şi decadenţi", deoarece el credea că acestea încercau „să împământenească o literatură exotică şi nefirească la noi" (Puşcariu 1904b; cf. şi 1974, p. 496)[33]. El considera, în schimb, pe baza „programului" lor „declarat naţional", că pasul înainte aşteptat s-ar fi putut înfăptui de către „poeţii noi" grupaţi în jurul lui Vlahuţă şi Coşbuc la revista „Sămănătorul"[34]. Cu toate acesta, Puşcariu nu reuşeşte să certifice o *estetică sămănătoristă,* care să-l îndreptăţească *să derive „direcţia nouă" din poetica eminesciană*. Observaţiile sale cu privire la „limba poeziei" lui Iosif sau Goga ajută mai mult la fixarea unor individualităţi poetice decât la ilustrarea „programului" sămănătorist.

„Simplitatea" mijloacelor cu care poezia lui Iosif produce „un efect atât de puternic" i se relevase, încă din 1901, la o „analiză amănunţită", *înşelătoare*: dincolo de ea, se pot descoperi „condensarea" şi „simetriile" strofice pe diferite planuri, „gradaţia", „ritmul variat", rima „bogată" şi „nouă" („mai totdeauna împărecherea unui cuvânt foarte des întrebuinţat cu unul rar, d.e. *meşteri–peşteri, azvârle–şopârle, anul–veteranul, laşi–acelaşi* etc."), care fac din poet un „mare artist şi stăpân al formei" (Puşcariu 1901, nr. 150, p. 1; nr. 154, p. 1; nr. 155, p. 1). Din păcate, în definirea, la acest nivel, a contribuţiei specifice, originale, a poeziei lui Iosif,

[33] În *Cinci ani de mişcare literară* (Puşcariu 1909b), „simboliştii" de la „Viaţa nouă" sunt respinşi pe criterii estetice (p. 53 şi urm.); vezi Popa 1974, p. 56–59, Istrate 1974, p. XII. De observat, însă, că, mai târziu, Puşcariu îşi revizuieşte net atitudinea, încercând să explice, bunăoară, lipsa de înţelegere a lui Macedonski pentru opera lui Eminescu din unghiul de vedere specific al poeticii: „cauza principală era felul diferit cum înţelegeau ei arta. Unul era înainte de toate pentru eufonie; celălalt pentru pitoresc. Eminescu voia ca versurile sale să sune bine, Macedonski – şi unii poeţi moderni, ca de ex. I. Barbu – ca ele să picteze" (1994, p. 391). Chiar dacă nu acceptăm întru totul această caracterizare, ea reprezintă, de bună seamă, o încercare de lărgire a vederilor anterioare, prea înguste, despre limbajul poetic, cu o recunoaştere, indirectă, a nedreptăţii făcut de Macedonski (în genere, „direcţiei moderniste") şi, implicit, o încercare de încadrare *tipologică* distinctă a celor doi poeţi.

[34] M. Popa (1974) îl prezintă pe Puşcariu drept „critic al mişcării sămănătoriste"; delimitarea de „programul" acestui curent este, totuşi, foarte sigură – vezi Puşcariu 1904b, p. 84; Puşcariu 1909b, p. 14–16, 50–51; Puşcariu 1912a, nr. 3 şi nr. 6.

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

Puşcariu nu adaugă, ulterior, decât semnalarea unei „inovaţiuni”: poetul „*preface în balade artistice cântecele bătrâneşti ale poporului*, pe care le-a dezbrăcat de părţile accesorii, de repetiţii şi adaosuri, păstrând numai elementele principale, dar în acelaşi timp *conservând toate notele lor caracteristice*” (Puşcariu 1909b, p. 16–18; vezi şi 1913b; cf. şi 1974, p. 541–550; Puşcariu 1968, p. 190–209).

Mai sistematic este analizată „valoarea internă” a creaţiei lui Goga, la apariţia primului său volum, *Poezii* (1905). Puşcariu urmăreşte procesul prin care „încetul cu încetul producţiunea lui Goga se încheagă în program”, pe două planuri, oarecum paralel, atât „în mintea filozofului Goga” (pentru care, „rând pe rând”, „chipuri şi icoane, văzute, dar nepricepute în copilărie” „se desluşesc” ca „nişte factori determinanţi în viaţa satului său, trăsăturile concrete se pierd făcând loc abstracţiunii, *omul dispare pentru ca să apară tipul*, satul devine însuşi tipic pentru toate satele din Ardeal”), cât şi la „artistul Goga” (care „deschilineşte tot mai limpede trăsăturile caracteristice de cele accesorii, un amănunt care i se pare expresiv e primit, un gest marcant, o vorbă apăsată sunt reţinute”); de remarcat însă că „poetul Goga” nu este identificat decât *la conjuncţia acestor două planuri*: „Şi astfel răsare ***poetul*** Goga, inspirat de motivele spre cari se îndreptează cu iubire, găsind forma cea mai potrivită ca să le cânte” (Puşcariu 1906, p. 173)[35]. „Programul” de care vorbeşte Puşcariu nu „se încheagă”, aşadar, într-o formulare abstractă şi nu este „declarat”, ci el constituie ceea ce am numi astăzi o poetică implicită a versurilor sale, aşa cum se „exprimă” aceasta, în modul cel mai „adevărat”, în poemul iniţial *Rugăciune*; explicitarea exegetului indică doar „liniile prin care el [poetul] *schiţează imaginea*”. În acest plan, propriu-zis poetic, va fi distinsă şi trăsătura care „îl deosebeşte pe Goga de cei mai mulţi poeţi de la Coşbuc încoace”: „nota meditativă” (Puşcariu 1906, p. 178; cf. şi 1974, p. 521; Puşcariu 1909b, p. 65).

Încercând să definească mai amănunţit modul în care poetul îşi „prelucrează subiectele”, Puşcariu porneşte de la nivelul expresiei verbale, observând că această „prelucrare” are loc „fără să degenereze nicicând în retorică patriotică”. Calitatea principală a poetului este că „poate să producă efect fără să-l caute niciodată”, graţie **„simţului artistic”** cu care utilizează resursele limbii. „Parfumul arhaic-bisericesc” al limbii poeziilor sale este surprins în acord cu „conţinutul” lor liric specific. Se remarcă, însă, în acelaşi timp, şi „predilecţia” pentru întrebuinţarea unor „cuvinte cari trec de vulgare” (ca *pipă, glugă, căciulă de oaie, trece luna şura popii* etc.). Împotriva criticilor care s-au adus poetului în această privinţă, Puşcariu apreciază că „în poezia lui Goga cuvintele acestea dau situaţiei un colorit deosebit de sugestiv, o notă cât se poate de adevărată şi uneori de-o duioşie extraordinară” (Puşcariu 1906, p. 182; cf. şi 1974, p. 523). Efectul acestor cuvinte este receptat ca o „valoare” nouă, creată de poet, şi care nu se poate judeca după sursa lor în ceea ce va numi, mai târziu, „sistemul semantic” al limbii. Şi aceasta, pe baza unui principiu, am

[35] În *Cercetări şi studii* (Puşcariu 1974), din cauza unei probabile intervertiri de pagini la tipar, după p. 517, rândul 11, trebuie continuat cu p. 518, r. 1–26, apoi p. 517, r. 12–r. 1 de jos şi revenit la p. 518, r. 27 şi în continuare; cf. şi Puşcariu 1909b, p. 63.

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

spune, *discursiv-poetic*, afirmat şi anterior: „Nu cuvântul în sine, ci întrebuinţarea lui în mediul cel mai potrivit dă coloritul situaţiunii”. „Întrebuinţarea” acestor cuvinte, ca şi a unor „comparaţii drastice”, constituie doar „mijloace artistice”, întâlnite „în măsură mai mică şi la Iosif”, şi a căror sursă originală trebuie căutată, după părerea sa, în poezia lui Petőfi („maestrul cel mare” în această privinţă). Puşcariu îşi dă seama, însă, că sursa sau „influenţa” în sine nu sunt importante atâta timp cât elementele acestea îşi au funcţia lor şi se integrează organic într-un nou ansamblu poetic.

Din acest unghi se surprind şi alte particularităţi, care sunt tratate în acelaşi mod. Astfel, înlocuirea unor termeni din stilul administrativ oficial al vremii, ca *medalie*, *soldăţie*, *comasare* – cu efecte greu de neutralizat în contextul liric al poeziei lui Goga –, prin „împărecheri de vorbe atât de potrivite”, „în grai ţărănesc”, precum: *ban de la împăratul*, *slujbă la împăratul*, *poruncă de la împăratul*, este apreciată ca un procedeu izvorând dintr-un „spirit de observaţie [lingvistică şi poetică] deosebit de ager”. Şi de data aceasta însă modul specific de utilizare în text este decisiv: „discreţia cu care sunt spuse le măreşte valoarea”; când ele apar de prea multe ori, aşa cum dovedeşte Puşcariu, „aceste repetări nu numai că nu mai au *puterea de sugestiune* a celor dintâi, ci slăbesc chiar şi efectul acelora” (Puşcariu 1906, p. 180–181, 183; cf. şi 1974, p. 522, 524).

Într-un mod diferit este abordată chestiunea unor *utilizări figurate şi metaforice* cu un caracter marcat individual în poezia lui Goga (ex. *patimă* cu sensul de „suferinţă”, *cărunt ca amurgul, brazi cărunţi*). El consideră aceste utilizări ca „improprii” sau „jignitoare”, fără să se raporteze, însă, de data aceasta, la simplitatea sau naivitatea „programatică” a poeziei analizate, ci la incongruenţa lor cu nişte norme despre care crede că ţin de însăşi *structura semantică* a limbii române. Limitele şi inconsecvenţele conceptului său de „limbă poetică” sunt aici evidente: el nu poate accepta asocierile citate, pentru că acestea marchează o schimbare (care ar putea să fie şi înnoitoare) în procesul devenirii interne din creaţia unui poet (vezi *supra*, p. 19: „suntem deprinşi la Goga să cetim”). În sfârşit, referindu-se la aspectul strict formal al „limbii poetice” a lui Goga, Puşcariu semnalează unele particularităţi de ritm şi rimă, pe care nu le analizează prin referire la posibila lor funcţionalitate în text (recunoscută, în principiu, şi în acest caz!), ci le sancţionează ca „şovăiri şi imperfecţiuni” în raport cu „perfecţiunea de formă atât de mare” la care a ajuns poezia română prin opera lui Eminescu şi a „celor trei versificatori impecabili: Vlahuţă, Coşbuc şi Iosif” (Puşcariu 1906, p. 181–182; cf. şi 1974, p. 522–523)[36].

5. Un „loc cu totul deosebit între poeţii noştri lirici” este acordat de Puşcariu lui Dimitrie Anghel, care „aduce o notă cu totul nouă în poezia noastră” şi, în consecinţă, este apreciat „mult prea puţin şi aproape numai de cunoscători” (Puşcariu 1904b, p. 84–85; cf. şi 1974, p. 507–511; Puşcariu 1909b, p. 66–68).

„Acuitatea deosebită a simţirii” îl pune pe acest „artist adevărat” în contact cu o zonă ontologică pentru care nu găseşte mijloace de expresie în „limba noastră” ca

[36] Vlahuţă nu aduce nimic nou sub aspectul formei, în afară de „acea înşirare logică de momente” care nu se întâlneşte la Eminescu (Puşcariu 1905c).

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

„un bun moştenit": „parfumurile florilor", pentru care „limba e atât de săracă în expresii", împletite cu „cele mai subtile sentimente", pentru care „limba nu a ajuns să formeze cuvinte", „în el **evocă imagini**". Se recunoaşte, fără îndoială, aici, o ipostază tipică a *poetului*, deoarece formulările au un caracter mai general: „Cât e de greu să descrii un lucru concret chiar ştim cu toţii; a descrie un lucru abstract o poate face numai un adevărat artist" (Puşcariu 1904b, p. 84; cf. şi 1974, p. 508). Sensul acestui „lucru *abstract*" este extins de Puşcariu la tot ceea ce nu este conceptualizat şi, deci, nu are „expresie în limbă", de ex. „scutul lui Achile" sau distincţiile diferitelor „nuanţe" de culori şi miresme care nu fac parte „dintre noţiunile cu cari noi lucrăm zilnic". Pentru „firea" artistului, „deosebirile aceste cer să fie esprimate" şi „descrise" altora (= împărtăşite).

Actul poetic apare înfăţişat, prin urmare, pentru prima dată, ca izvorând dintr-o „imperfecţie a limbii": „Ceea ce nu i-a putut oferi limba, prea săracă încă pentru simţiri mai rafinate, i-a dat arta [...]. Fireşte că, pentru ca să poţi produce în cetitor starea aceea de rafinerie sufletească, ca să fie capabil a simţi mai adânc decât de obicei, a-şi asocia idei de abstracţiuni [sic], trebuie să-l pregăteşti cu mijloace artistice extraordinare" (Puşcariu 1905d, p. 216–217). Aceste mijloace „extraordinare" par a fi, în poemele lui Anghel, cele ale poeziei dintotdeauna: „comparaţii", „personificări" etc., aşadar cunoscutele „figuri" ale retoricii. Numai că, în analiza sa, Puşcariu acordă acestor „figuri" o funcţie deosebită de cea care li se atribuie de către retorica tradiţională: ele se justifică „*în loc de cuvinte*" şi nu *pe lângă* ele.

Pe de altă parte, lingvistul nostru observă că *nu* figurile în sine prezintă importanţă, ci modul lor de utilizare în „structura" întregului: astfel, într-un poem, Anghel „înscenează o acţiune între flori, le personifică, le încinge în luptă": „cele 4 strofe intitulate *Amintire*" sunt „şi mai subtile în structura lor", deoarece poetul „ştie să ne spună" aici „minunat" de multe, „*nespunându-ne în definitiv nimic, ci lăsându-ne să ghicim totul*" (Puşcariu 1904b, p. 84–85; cf. şi 1974, p. 508–509). În sfârşit, figurile pot avea ele însele o structură şi o „valoare estetică" diferită. Puşcariu ajunge, astfel, să anticipeze clar, într-un pasaj, o celebră „descoperire" a poeticii suprarealiste, certificată şi de unii cercetători actuali ai limbajului poetic: „Cu cât o comparaţie uneşte două lucruri mai depărtate, cărora li se găsesc însuşiri comune, cu atâta ea are o mai mare valoare estetică, căci pe lângă calitatea de a produce în noi *înţelegerea*, ea mai are şi farmecul noului" (Puşcariu 1905d, p. 216)[37]. Bogăţia „afară din cale" în „astfel de comparaţii nouă", în „asociaţiuni de idei neaşteptate", defineşte, după Puşcariu, *genul de creativitate* specific poeziei lui Anghel.

6. Cea mai substanţială contribuţie pe care a adus-o Sextil Puşcariu în studiul limbajului poetic românesc o constituie, fără îndoială, definirea aportului specific al operei lui Lucian Blaga, în perspectiva circumscrisă, deja, în primul deceniu al secolului (*supra*, **II. 1.** şi **2.**). Se poate afirma că lingvistul clujean a fost nu numai

[37] O confruntare cu „legea" lui P. Reverdy şi A. Breton („plus les rapports des deux realité seront lointains, plus l'image sera forte" – cf. analiza lui Cohen 1968, p. 214–215) ar evidenţia, în formularea lui Puşcariu, pe lângă restrângerea la comparaţie, *accentul pus asupra termenului „înţelegere"*.

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

descoperitorul acestui „talent puternic", „atât de venerabil" şi de „binecuvântat", ci şi cel dintâi exeget care a înţeles „rostul acestor versuri stranii" şi le-a intuit, din primul moment, locul excepţional în literatura noastră.

Deşi semnalează în manuscrisul ce avea să alcătuiască *Poemele luminii* unele elemente de continuitate în raport cu tradiţia (ex. frecvenţa definitorie a comparaţiei şi „predilecţia pentru descrierea unor sentimente vagi şi nedesluşite...", care nu-şi găsesc „expresie prin vorbe" în limba comună – ca la Dimitrie Anghel; „împărecherile cam abstracte de cuvinte" sau, altfel spus, „*nota meditativă*", *însoţită de „o amploare de imagini şi un avânt al inspiraţiei"* – ca la Goga), Puşcariu accentuează în mod categoric asupra trăsăturilor noi, cu totul „originale", de „individualitate pronunţată", pe care le aducea acest debutant. Să menţionăm pertinenţa cu care sunt interpretate, încă de acum, marile înnoiri aduse de *Poemele luminii* în versificaţia românească. „Renunţarea la rimă" (ca la „mulţi dintre poeţii moderni ai altor naţiuni") se explică prin „înlocuirea" ei cu „un ritm de o deosebită muzicalitate, curgător şi variat, uneori onomatopeic [...], alteori rapsodic" şi, mai ales, cu „sinceritatea tonului" şi cu „*bogăţia cea mare de figuri evocative*" (ilustrând **„viziuni" de „o extraordinară putere evocativă"** şi *o „mare cutezanţă întru apropierea unor elemente depărtate*") (Puşcariu 1919, *apud* 1974, p. 551–554).

Puşcariu sesizează, aşadar, că Blaga introduce *un nou tip* de versificaţie în literatura noastră (Puşcariu 1935; cf. şi 1974, p. 555–556). El îşi dă seama însă, în acelaşi timp, că gestul prin care poetul „sparge cătuşele formei tradiţionale" nu reprezintă doar o „revoluţie mai mult formală" (Lovinescu VII, p. 112–113), ci numai efectul superficial al unui substrat profund ce alcătuieşte însăşi „personalitatea poetică a autorului". „Rezerva" cu care a fost primit acest poet de „critică şi cititori" („mai puţin preţuit [...] decât aţâţi poeţi care trăiesc de pe urma eufoniei eminesciene şi a virtuozităţii lui Coşbuc") este considerată, ea însăşi, ca un semn al unei puternice personalităţi. În lipsa de receptivitate faţă de creaţia poetică a lui Lucian Blaga este implicată, prin urmare, *o dimensiune mai adâncă a „comunicării" poetice*. Puşcariu sesizează în acest punct o necesară „acordare sufletească" cu poetul, idee pe care o va conceptualiza, mai târziu, în opera sa lingvistică, sub denumirea împrumutată de la Karl Bühler, de „lungime de undă" (Puşcariu 1940, p. 112–113). Ceea ce trebuie „să resimtă" cititorul în contact cu noul mod poetic introdus de Blaga este, în fond, *atitudinea lirică* specifică, intuită încă în 1919, în poemul-program iniţial: poetul nu urmăreşte „să ucidă cu mintea" „misterele firii", ci în faţa lor este cuprins de o „uimire admirativă" şi un „patos interior pe care [...] îl are în comun cu romanticii, fără ca să devină, ca la aceştia, teatral, declamator, iubitor de gesturi largi" (Puşcariu 1919).

Pornind de la acest nucleu generator se explică întreaga construcţie a liricii blagiene, care va fi apreciată – după apariţia primelor cinci volume de versuri şi a unei importante părţi din opera sa dramatică – drept **un moment similar celui eminescian în istoria limbajului nostru poetic**: „[Blaga] a izbutit să dea în cincisprezece ani o operă poetică atât de închegată, nouă, originală şi adâncă, *frământând*

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

din tezaurul tradiţional al limbii româneşti posibilităţi noi şi plastice de expresie pentru cele mai abstracte idei, fără să facă concesii neologismului uşor şi ademenitor" (Puşcariu 1935, p. 352; cf. şi 1974, p. 564)[38]. Pe lângă neajunsurile pe care le prezintă o asemenea formulare, prea generală pentru a putea avea o reală putere de caracterizare, ea are meritul de a defini *amploarea valorizării creative a resurselor expresive ale limbii române în opera poetică blagiană*. Trecând în acest plan, importantă ni se pare, iarăşi, constatarea că Blaga „ştie produce" universul său imaginar caracteristic nu prin unul sau mai multe elemente luate izolat, ci „prin toată atmosfera ce învăluie versurile sale", iar această atmosferă este „*c r e a t ă*" *prin limbă*, mai precis, printr-o serie de factori de natură „verbală" (în sens larg), care funcţionează concertat – deşi evoluând în cronologia operei – spre producerea aceluiaşi efect de ansamblu.

Cea dintâi şi cea mai generală trăsătură pe care o va repera S. Puşcariu în poezia lui Blaga este, de fapt, o reformulare a „predilecţiei" pentru „nedesluşit" în relaţie cu *atitudinea lirică fundamentală* semnalată în 1919: „Gândirea lui nu se revarsă în cuvinte cu rezonanţă retorică, ci rămâne adesea neexprimată în amănunte. *Cuvintele sale sunt numai jaloane* ce indică drumul urmat de *cugetarea poetului*, lăsându-ne să presimţim vag legăturile între ele şi asociaţiile ce le-au produs" (Puşcariu 1935, p. 340; cf. şi 1974, p. 556). Gândul lingvistului nostru nu se exprimă, din păcate, nici el în amănunte, ci ne lasă mai mult „să presimţim vag": pe de o parte, *legătura intimă între „cugetarea" poetică şi cea lingvistică*, care se exprimă prin trăsătura sintactică a „brahilogiei" sau „brevilocvenţei", relevată cu câţiva ani înainte, de el însuşi, ca *una din modalităţile discursive fundamentale în limbajul afectiv* (Puşcariu 1926; 1931; vezi şi 1937b, p. 470–487); pe de altă parte, relaţia ei cu celelalte *aspecte ale expresiei blagiene şi în primul rând cu „bogăţia de figuri"*. Acele „imagini poetice de o gingăşie, plasticitate şi noutate cu totul neobişnuite", erau receptate, în 1919, aproape ca un scop în sine al poeziei („uneori ai impresia că poezia e scrisă de dragul imaginei ce-o cuprinde"), *vor fi încadrate, acum, în aceeaşi perspectivă funcţională şi justificate direct prin atitudinea lirică a poetului*. Puşcariu observă foarte bine şi mecanismul generativ comun al acestor imagini: „Între obiectiv şi fiinţă, între concret şi abstract se durează o insensibilă punte de trecere care dă viaţă şi patimă omenească lucrului, sensibilizează abstractul sau mută vizibilul şi palpabilul în domeniul abstracţiunii".

Lingvistul nostru se va situa acum, mai întâi, în preajma *mecanismului fundamental metaforic al creativităţii atât* lingvistice, *cât şi* poetice, fapt care îl va determina, în 1937, pe *filosoful* Lucian Blaga să situeze „metaforicul", în chiar nucleul

[38] Vezi şi Puşcariu 1937a, p. 323, unde Blaga este încadrat în tradiţia scriitorilor ardeleni, în operele cărora Puşcariu găseşte „limba cea mai pură şi mai refractară faţă de neologismul inutil": „Slavici, Coşbuc, Goga şi, în timpul din urmă, un Lucian Blaga, înainte de a primi neologismul ieftin ce ţi se îmbie atât de ademenitor, *scurmă în comorile păstrate în cărţi vechi religioase şi în poezia populară, spre a găsi cuvântul autohton, căruia îi dau, prin lărgiri de înţeles sau împărecheri fericite cu alte cuvinte, o nouă strălucire*".

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

oricărui *act de creaţie culturală*[39]. Pe de altă parte, el recuperează, aici, şi aspectul *esenţial discursiv-poetic al brahilogiei*, sugerat înainte. Cele două aspecte se reduc, în ultimă instanţă, în textul lui Blaga, la un principiu fundamental comun. Acest principiu apare menţionat, desigur, în analiza lui Puşcariu, dar ca o *caracteristică separată, între celelalte: „dragostea poetului pentru mit”* (Puşcariu 1935, p. 342; cf. şi 1974, p. 558). *Reluând o observaţie a lui Tudor Vianu despre frecvenţa caracteristică a cuvintelor „lumină” şi „cenuşă” în poezia lui Blaga*[40], Puşcariu pune pe acelaşi plan şi un al treilea lexem, *vânt* (care „se repetă aproape obsedant în volumele de mai târziu”), şi propune o organizare a principalelor câmpuri semantice ale acestei poezii *pe coordonatele unui „mare mit”*. De aici se poate ajunge uşor la sesizarea manifestării acelei „gândiri mitice”, pe care o va defini Blaga însuşi mai târziu şi care se realizează, nu numai în poezia sa, sub forma unei funcţionări tipice a limbajului. Analiza lui Puşcariu are însă, şi în acest caz, calitatea de a furniza principalele premise ale unei abordări ştiinţifice a „g e n u l u i” d e p o e z i e al lui Blaga[41].

III. C o n c l u z i i

Faptele înfăţişate sunt suficiente, credem, pentru a putea conchide, în general, că reproşul pe care îl va adresa Sextil Puşcariu, în 1934, „lingviştilor” care au „*neglijat pe nedrept* limba *poetică*” (*supra*, **1.**) nu se aplică în egală măsură şi propriei sale activităţi. Preocupările consemnate aici nu se întemeiază, e drept, pe o „metodologie lingvistică” riguroasă. Ele reprezintă, cu toate acestea, cea dintâi încercare temeinică de a defini specificul lingvistic al „artei verbale” (acel **Kunst durch Sprache**, formulat ca obiectiv liminar în platforma fondatoare a „lingvisticii antropologice” de către „părintele” Wilhelm von Humboldt) *pe baza analizei creativităţii semantice (urmărită de lingvistul clujean,cu predilecţie la nivel lexical) a operei unor poeţi reprezentativi ai culturii române*[42]. Deşi nu delimitează clar ca-

[39] “Aspectul fundamental” al creativităţii metaforice, teoretizat de Blaga, este valorizat, astăzi, în „studiile integraliste” clujene, într-un sens care deschide posibilitatea „alianţei” lingvisticii integrale cu filosofia blagiană a culturii. Problematica, *de imens interes actual*, este analizată succint, dar la nivel de adâncime *excepţional*, de Elena Faur (2015); vezi şi Minică 2015.

[40] Vezi Vianu 1934, p. 306 şi S. Puşcariu 1935, cu evaluarea monografică din Borcilă 1972, în special p. 98–100.

[41] Am supus unei verificări această caracterizare a lui Puşcariu (Borcilă 1972, p. 97–105), încercând să dezvolt *abordarea semantic-lexicală a „limbii poetice” fondată de Puşcariu, în planul propriu al „creaţiei de sens”, definitorii pentru tipul poetic „simbolic-mitic”.* Acest studiu a fost apreciat de G. Ivănescu, într-o dezbatere desfăşurată pe spaţiul a 5 articole consecutive, drept „unul din cele mai temeinice şi mai importante ce s-au scris la noi vreodată despre limba unui scriitor” (Ivănescu 1972, p. 230). În capitolul consacrat lui S. Puşcariu, I. Oancea (1988) ajunge la concluzii în parte diferite de cea formulată aici şi avansată încă din 1969 (cf. Borcilă 1969; 1972; 1977, *passim*).

[42] Trebuie consemnat, totuşi, că trăsăturile lingvistice (de obicei *lexicale*) semnalate de Puşcariu se găsesc, aproape toate, confirmate în studiile sistematice ulterioare asupra „limbii şi stilului” poeţilor analizaţi (vezi, de exemplu, despre Coşbuc – Magdalena Vulpe; despre Iosif – Sanda Golopenţia-Eretescu; despre Anghel – Sanda Golopenţia-Eretescu şi Mihaela Mancaş –, toate în *Studii de istoria*

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

drul conceptual şi nu aduc întreg suportul necesar[43], articolele şi cronicile lui Puşcariu au marele merit de **a fi deschis perspectivele unei abordări a creativităţii poetice, din unghiul înrădăcinării acesteia în creativitatea semantică a limbii istorice,** şi de a contribui, în acest fel, **la fundamentarea domeniului ştiinţific de interferenţă al studierii limbajului poetic în cultura română.**

Atunci când, în paginile menţionate din „Dacoromania" (Puşcariu 1934), Sextil Puşcariu indică principala caracteristică a „limbii poetice" în „tendinţa" acesteia de a „actualiza mijloacele lingvistice" (în raport cu „limba comună" care „tinde să le automatizeze"), el nu descoperă, aşadar, şi nici nu preia pur şi simplu un adevăr cucerit de cercetările şcolii pragheze (pornind de la tradiţiile poeticii formaliste ruse). În toate analizele prezentate s-a văzut că, dincolo de nuanţările pentru fiecare caz în parte, „limba poetică" a scriitorilor discutaţi este descrisă tocmai ca o *valorizare semantică specifică a unor* **„posibilităţi expresive"** ale limbii române. E adevărat că lingvistul nostru nu ajunsese la o formulare generalizatoare, cum este cea citată. O asemenea formulare nu va fi acceptată însă de el, *întru totul*, niciodată. Aici ni se pare că surprindem însăşi *diferenţa specifică a poziţiei sale*: spre deosebire de lingvişti praghezi şi de cei mai mulţi poeticieni actuali, chiar atunci când va aborda strict ştiinţific dimensiunea eufonică sau cea a *semanticii metaforice* în poezie, el va insista, cum vom vedea, asupra ideii că „mijloacele lingvistice" ce pot fi „actualizate" sunt diferite de la o limbă la alta[44]; iar, pe de altă parte, „încercarea de a găsi principii generale, potrivite pentru toţi poeţii şi toate poeziile" o crede „zadarnică", deoarece „poetul dispune de infinite [...] mijloace" (Puşcariu 1940, p. 91), care, prin „ştiinţa" lui intuitivă şi „puterea sa creatoare", le utilizează în acord cu un anumit „ideal cultural" şi un anume „program estetic", dar, în acelaşi timp, poate **„spori"**, la rândul ei, însăşi „**puterea creatoare" a limbii sale.**

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

AUI = „Analele ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza", Iaşi, I, 1955 şi urm.

Avram 1994 = Andrei Avram, *Sextil Puşcariu şi ştiinţele fonetice*, în Puşcariu 1994, p. 13–34.

Bogrea 1971 = Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice.* Cu o prefaţă de Constantin Daicoviciu. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Mircea Borcilă şi Ion Mării, Cluj, Editura Dacia, 1971.

limbii române literare. Secolul al XIX-lea, vol. II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969, p. 448–453; 529–531; 537–538; despre Goga – Gh. Bulgăr, în LR, VI, 1957, nr. 3, p. 29 şi Istrate 1970, p. 380–386). Modul de abordare din aceste studii este, însă, aici, diferit. Subliniez că am argumentat împotriva *legitimității de principiu* a studiilor foarte răspândite la noi, care vizează „*limba și stilul" scriitorului*, prin descripția taxonomică și prezentarea, *pe același plan*, a fenomenelor aparținând celor două domenii distincte (*supra*, nota 17).

[43] Spre deosebire de studiile europene, dezvoltate mai târziu, în special pe bazele structuralismului praghez, abordarea poetic-istorică promovată de Sextil Puşcariu *nu* atribuie „inițiativa imanentă" *sensului* ca atare, nici chiar ca „sursă de energie", ci *poetului ca „subiect creator"*, idealului său cultural și atitudinii sale lirice.

[44] „Metafora face parte deci din specificul fiecărei limbi şi reflectă, până la oarecare grad, împrejurările istorice, geografice şi sociale în care s-a dezvoltat limba respectivă" (Puşcariu 1940, p. 120); pentru eufonie, *ibidem*, p. 82–98, 260–263 şi Puşcariu 1994, p. 228–231, 406 şi urm.

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

Bogrea 1973 = Vasile Bogrea, *Sacra Via. Pagini literare şi publicistică.* Ediţie, studiu introductiv şi indice de Mircea Borcilă şi Vasile-Maria Ungureanu. Cuvânt înainte de Theodor Naum, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1973.
Bogrea 1998 = Vasile Bogrea, *Opere alese*. Ediţie de M. Borcilă, I. Mării, V. Pavel, D. Apetri şi V. M. Ungureanu, Chişinău–Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1998.
Borcilă 1969 = Mircea Borcilă, *Note pe marginea unui dicţionar stilistic* (I), în CL, XIV, 1969, nr. 1, p. 145–151.
Borcilă 1972 = Mircea Borcilă, *Despre lexicul poeziei lui Lucian Blaga*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1972, p. 97–105.
Borcilă 1975 = Mircea Borcilă, *«Cahiers Sextil Puşcariu»*, în „Cahiers roumains d'études littéraires", III, 1975, nr. 2, p. 49–61.
Borcilă 1977 = Mircea Borcilă, *Sextil Puşcariu şi problemele limbajului poetic românesc*, în LR, XXVI, 1977, nr. 6, p. 621–637.
Borcilă 1979 = Mircea Borcilă, *Theodor Capidan şi studiile de etnolingvistică*, în Academia RSR, *Memoriile Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte*, seria IV, tomul II, 1979–1980, Bucureşti, 1981, p. 179–196.
Borcilă 1988 = Mircea Borcilă, *Eugeniu Coşeriu şi orizonturile lingvisticii*, în „Echinox", 1988, nr. 5, p. 1, 4–5.
Borcilă 1992a = Mircea Borcilă, *Eminescu şi Humboldt*, în StUBB, XXXVII, 1992, nr. 4, p. 27–38.
Borcilă 1992b = Mircea Borcilă, *Contribuţii la definirea tipului poetic al textelor lui Blaga* (I), în CL, XXXVII, 1992, nr. 2, p. 133–142.
Borcilă 1993a = Mircea Borcilă, *Despre temeiul de principiu al şcolii lingvistice clujene*, în CL, XXXVIII, 1993, nr.1–2, p. 47–55.
Borcilă 1993b = Mircea Borcilă, *Renaşterea spiritului filologic al şcolii ardelene după Marea Unire din 1918*, în „Steaua", LXV, 1993, nr. 12, p. 34–35.
Borcilă 1994 = Mircea Borcilă, *Şcoala lingvistică clujeană în perspectivă istorică*, în DR, serie nouă, I, 1994–1995, p. 15–20.
Borcilă 1995 = Mircea Borcilă, *„Noua cale" a lingvisticii româneşti*, în „Limba română" (Chişinău), V, 1995, nr. 5, p. 38–44.
Borcilă 1998 = Mircea Borcilă, *Un exponent de geniu al umanisticii româneşti*, în Bogrea 1998, p. V–XXXII.
Borcilă 2003 = Mircea Borcilă, *Sextil Puşcariu – un mare precursor al lingvisticii integrale*, în *Întâlniri între filologi români şi germani*. Actele colocviului de la Cluj-Napoca, 24–26 mai 2002 – *Deutsches und rumänische Philologen in der Begegnung*. Akten des gleichnamigen Koloquiums in Cluj-Napoca, vom 24.–26. Mai 2002, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2003, p. 66–79.
Borcilă 2015a = Mircea Borcilă, *Cu privire la concepţia fondatoare a lui Sextil Puşcariu*, în CSP Cluj, I, 2015, p. 29–35; text reluat în N. Mocanu, E. Pavel (ed.), *Personalităţi ale Universităţii Babeş-Bolyai*, I. *Sextil Puşcariu*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2015, p. 17–26.
Borcilă 2015b = Mircea Borcilă, *Primul proiect de situare şi valorizare a gândirii lui Blaga în perspectivă europeană*, în Irina Petraş (ed.), *Lumina din cuvinte*, Cluj-Napoca, Editura Şcoala Ardeleană, 2015, p. 59–66.
Bugeanu 1968 = Dan Bugeanu, *Concepţia lingvistică a lui Sextil Puşcariu*, în LR, XVII, 1968, nr. 5, p. 393–404.
Cazacu 1968 = Boris Cazacu, *Prefaţă* la Ovid Densusianu, *Opere*, vol. I. *Lingvistică. Scrieri lingvistice*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, p. V–XXI.
CL = „Cercetări de lingvistică", Cluj, I–XXXVIII, 1956–1993.
CLTA = „Cahiers de linguistique, théorique et appliqué", Bucureşti, I, 1964 şi urm.
Cohen 1968 = Jean Cohen, *Structure du langage poétique*, Paris, PUF, 1968.
Coja 1989 = Ioan Coja, *Sextil Puşcariu*, în *Istoria gândirii lingvistice româneşti. Texte comentate*, vol. II, Universitatea din Bucureşti, 1989, p. 108–115.
Coşeriu 1951/1995 = E. Coşeriu, *Introducere în lingvistică*, Cluj, Editura Echinox, 1995 (ediţia a II-a, 1999).

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

Coşeriu 1958/1997 = Eugeniu Coşeriu, *Sincrone, diacrone şi istorie*. Versiune în limba română de Nicolae Saramandu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

Coşeriu 1992 = E. Coşeriu, *„A gândi independent este lucrul cel mai preţios pentru un tânăr" (Un dialog despre idealul paidetic, realizat de Eugen Munteanu)*, în „Cronica", XVII, 1992, nr. 11, p. 6–7, 15; nr. 12, p. 12, 15.

Coşeriu 1996 = Eugeniu Coşeriu, *Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coşeriu realizat de Nicolae Saramandu*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996.

Coşeriu 2001/2004 = Eugeniu Coşeriu, *Limba română. Caracterizare genealogică şi areală*, în *In memoriam Eugeniu Coşeriu*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2004, p. 143–165.

Coşeriu 2004 = Eugeniu Coşeriu, *Prelegeri şi seminarii la Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu*. Texte consemnate, cuvânt înainte şi anexă de Doina Constantinescu, Sibiu, Editura Universităţii „Lucian Blaga", 2004.

CSP = „Cahiers Sextil Puşcariu", Roma–Seattle, I–II, 1952, 1953.

CSP Cluj = *Caietele Sextil Puşcariu*, I. *Actele Conferinţei Internaţionale „Zilele Sextil Puşcariu"*. Ediţia I, Cluj-Napoca, 12–13 septembrie 2013, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2015; II. *Actele Conferinţei Internaţionale „Zilele Sextil Puşcariu"*. Ediţia a II-a, Cluj-Napoca, 10–11 septembrie 2015, Cluj-Napoca, Editurile Scriptor şi Argonaut, 2015.

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române (DA)*. Întocmit şi publicat după îndemnul şi cu cheltuiala Maiestăţii Sale Regelui Carol I, Tomul I, Partea I, *A–B*, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, 1913.

DR = „Dacoromania". Buletinul „Muzeului Limbei Române, I, 1920–1921 (apărut: 1921); II, 1921–1922 (apărut: 1922); III, 1922–1923 (apărut: 1924); IV, partea I şi partea a II-a, 1924–1926 (apărut: 1927); V, 1927–1928 (apărut: 1929); VI, 1929–1930 (apărut: 1931); VII, 1931–1933 (apărut: 1934); VIII, 1934–1935 (apărut: 1936); IX, 1936–1937 (apărut: 1938); X, partea I [şi partea a II-a] (apărut: 1941, 1943); XI (apărut: 1948).

DR, serie nouă = „Dacoromania, serie nouă, Cluj-Napoca, I, 1994–1995 şi urm.

Faur = Elena Faur, *Sextil Puşcariu despre metafora lingvistic-conceptuală a limbii române*, în CSP Cluj, II, 2015, p. 150–157.

Frisch 1989 = Helmuth Frisch, *Le positivisme et l'idéalisme chez Sextil Puşcariu*, în RRL, XXXIV, 1989, nr. 2, p. 117–127.

Graur 1969 = Alexandru Graur, *Limba scriitorilor,* în „România literară", II, 1969, 15 oct., p. 8.

GS = „Grai şi suflet", Bucureşti, I–VII, 1924–1937.

Humboldt 1836/1998 = Wilhelm von Humboldt, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. Hrsg. Donatella Di Cesare, Paderborn–München–Wien–Zürich, Ferdinand Schöningh, 1998 (ediţia I, 1836).

Iordan 1966 = Iorgu Iordan, *Sextil Puşcariu*, în CL, XI, 1966, p. 151–159.

Iordan 1978 = Iorgu Iordan (ed.), *Istoria lingvisticii româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1978, p. 102–108.

Istrate 1968 = Gavril Istrate, *Locul lui Sextil Puşcariu în lingvistica românească*, în AUI, XIV, 1968, fasc. 2.

Istrate 1970 = Gavril Istrate, *Limba română literară. Studii şi articole*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p. 380–386.

Istrate 1974 = Gavril Istrate, *Prefaţă*, Puşcariu 1974, p. V–XIX.

Ivănescu 1972 = G. Ivănescu, *Principiile studierii limbajului poetic şi stilul lingvistic al poeziei lui Lucian Blaga* (I–III), în *Studii de istoria limbii literare*. Ediţie îngrijită şi postfaţată de Al. Andriescu, Iaşi, Editura Junimea, 1989, p. 230–241.

Lovinescu VII = E. Lovinescu, *Critice*, vol. VII. *Literatura nouă*. Ediţie definitivă, Bucureşti, Editura Ancora, [f.a].

LR = „Limba română", Bucureşti, I, 1952 şi urm.

Marian 2003 = Rodica Marian, *Sextil Puşcariu despre Eminescu, Cernăuţi, 1909*, în R. Marian, *Hermeneutica sensului. Eminescu şi Blaga*, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2003, p. 101–108.

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

Mării = Ion Mării, *Distincţia saussureană sincronie/diacronie în înţelegerea lui Sextil Puşcariu*, în Sandal Reinheimer-Rîpeanu, Ioana Vintilă Rădulescu (eds.), *Limba română, limbă romanică. Omagiu acad. Marius Sala la împlinirea vârstei de 75 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007, p. 343–347.
Mihai 1903 = U. T. Mihai, *Un curent neîntemeiat în literatura românească*, în „Luceafărul", II, 1903, nr. 14–15, p. 245–246.
Minică 2015 = Mircea Minică, *Contribuţii la semantica integrală*, în CSP Cluj, I, 2015, p. 129–136.
Murărașu 1967 = D. Murărașu, *Cercetări eminesciene*, [Bucureşti,] Editura pentru Literatură, 1967, p. 372–374.
Oancea 1988 = Ileana Oancea, *Istoria stilisticii româneşti*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1988.
Pavel 1992 = Dora Pavel, [Interviu cu] Eugeniu Coşeriu: „*Limba nu este numai ceea ce s-a spus şi s-a scris, ci un sistem de virtualităţi*", în „Apostrof", III, 1992, nr. 11, p. 12.
Popa 1974 = Mircea Popa, *Sextil Puşcariu – ideile criticului şi ale istoricului literar*, în CL, XIX, 1974, nr. 1, p. 55–66.
Puşcariu 1901 = Sextil Puşcariu, *Şt. O. Iosif, „Patriarhale". Dare de seamă*, în „Gazeta Transilvaniei", LXIV, 1901, nr. 148, p. 1–2; nr. 149, p. 1–2; nr. 150, p. 1–2; nr. 152, p. 1–2; nr. 153, p. 1; nr. 154, p. 1–2; nr. 155, p. 1; nr. 156, p. 1.
Puşcariu 1903a = Sextil Puşcariu, *O scrisoare*, în „Luceafărul", II, 1903, nr. 7, p. 122–128.
Puşcariu 1903b = Sextil Puşcariu, *Scrisoarea a III-a*, în „Luceafărul", II, 1903, nr. 16–18, p. 270–275.
Puşcariu 1904a = Sextil Puşcariu, *Poeţii noi* [III], în „Junimea literară", I, 1904, nr. 5, p. 65–68 (1974, p. 499–504);
Puşcariu 1904b = Sextil Puşcariu, *Poeţii noi* [IV], în „Junimea literară", I, 1904, nr. 6, p. 82–85 (1974, p. 504–511).
Puşcariu 1905a = Sextil Puşcariu, *Opera lui T. Cipariu*, în „Luceafărul", IV, 1905, nr. 15–16, p. 315–320 (1974, p. 567–573).
Puşcariu 1905b = Sextil Puşcariu, *Coşbuc*, în „Luceafărul", IV, 1905, nr. 8, p. 160–175.
Puşcariu 1905c = Sextil Puşcariu, *Vlahuţă*, în „Luceafărul", IV, 1905, nr. 2, p. 37.
Puşcariu 1905d = Sextil Puşcariu, *Dimitrie Anghel, „În grădină"*, în „Luceafărul", IV, 1905, nr. 8, p. 215–217.
Puşcariu 1906 = Sextil Puşcariu, *Poeziile lui Octavian Goga*, în „Convorbiri literare", XL, 1906, nr. 2, p. 165–184 (1974, p. 512–524).
Puşcariu 1908 = Sextil Puşcariu, *În jurul Dicţionarului limbii române*, I, în „Convorbiri literare", XLII, 1908, nr. 3, p. 330 (1974, p. 19).
Puşcariu 1909a = Sextil Puşcariu, *Mihai Eminescu*, în „Junimea literară", VI, 1909, nr. 7–8, p. 130–135 (1974, p. 525–531).
Puşcariu 1909b = Sextil Puşcariu, *Cinci ani de mişcare literară (1902–1906)*, Bucureşti, Editura Institutului de Arte Grafice Minerva, 1909.
Puşcariu 1910 = Sextil Puşcariu, *Probleme nouă în cercetările lingvistice*, I, în „Convorbiri literare", XLIV, 1910, p. 455–457 (1974, p. 33–34).
Puşcariu 1912a = Sextil Puşcariu, *Grupări literare şi idei politice*, în „Luceafărul", XI, 1912, nr. 1, p. 21–24; nr. 2, p. 41–43; nr. 3, p. 71–72, nr. 6, p. 128–135.
Puşcariu 1912b = Sextil Puşcariu, *Grigore Alexandrescu*, în „Luceafărul", XI, 1912, vol. II, nr. 33, p. 745–749.
Puşcariu 1913a = Sextil Puşcariu, *Raport către Comisiunea Dicţionarului*, în DA, p. XXVII–XXXIX (1974, p. 112, 114).
Puşcariu 1913b = Sextil Puşcariu, *Şt. O. Iosif*, în „Luceafărul", XII, 1913, nr. 15–16, p. 464–469 (1974, p. 541–550).
Puşcariu 1919 = Sextil Puşcariu, *Un poet: Lucian Blaga*, în „Glasul Bucovinei", II, 1919, nr. 49, p. 1–2 (1974, p. 551–554).
Puşcariu 1920/1937 = Sextil Puşcariu, *Locul limbii române între limbile romanice. Discurs de recepţie la Academia Română*, în Academia Română, *Discursuri de recepţiune*, XLIX, Bucureşti, Librăriile Cartea Românească şi Pavel Suru, 1920 (reluat în Puşcariu 1937b, p. 3–54).

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

Puşcariu 1920–1921 = Sextil Puşcariu, *Din perspectiva Dicţionarului*, în DR, I, 1920–1921, p. 97–98 (1974, p. 189–190).
Puşcariu 1921 = Sextil Puşcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, 1921 (ediţia II, Sibiu, 1930).
Puşcariu 1921–1922 = Sextil Puşcariu, *Din perspectiva Dicţionarului*, III. *Legile fonologice*, în DR, II, 1921–1922, p. 19–84.
Puşcariu 1926 = Sextil Puşcariu, *Pe marginea cărţilor*, în DR, IV/2, 1924–1926, p. 1303–1409.
Puşcariu 1929 = Sextil Puşcariu, *Ce e românesc în literatura noastră?*, în „Ţara Bârsei", I, 1929, nr. 2, p. 99–110.
Puşcariu 1931 = Sextil Puşcariu, *Pe marginea cărţilor*, III, în DR, VI, 1929–1930, p. 491–503.
Puşcariu 1934 = Sextil Puşcariu, *Pe marginea cărţilor*, IV, în DR, VII, 1931–1933, p. 441–485.
Puşcariu 1935 = Sextil Puşcariu, *Poezia şi drama lui Lucian Blaga*, în „Revista Fundaţiilor Regale", II, 1935, nr. 8, p. 339–340 (1974, p. 555–564).
Puşcariu 1937a = Sextil Puşcariu, *Contribuţia Transilvaniei la formarea şi evoluţia limbii române*, în „Revista Fundaţiilor Regale", IV, 1937, nr. 5, p. 296–323.
Puşcariu 1937b = Sextil Puşcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj–Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului. Imprimeria Naţională, 1937.
Puşcariu 1940 = Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I. *Privire generală*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1940.
Puşcariu 1959/1994 = Sextil Puşcariu, *Limba română*, II. *Rostirea*, Bucureşti, 1959 (ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994).
Puşcariu 1968 = Sextil Puşcariu, *Călare pe două veacuri*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968.
Puşcariu 1974 = Sextil Puşcariu, *Cercetări şi studii*. Ediţie îngrijită de Ilie Dan. Prefaţă de G. Istrate, Bucureşti, Editura Minerva, 1974.
RRL = „Revue roumaine de linguistique", Bucureşti, I, 1956 şi urm.
Ruhlen 1978 = M. Ruhlen, *Sextil Puşcariu şi fonologia generativă*, în CL, XXIII, 1978, nr. 1, p. 27–33.
Schveiger, 1971 = Paul Schveiger, *New and Old Ideas in S. Puşcariu's Work*, în CLTA, VIII, 1971, p. 233–239.
Scurtu 1905 = Ion Scurtu, *Scrieri politice şi literare. Manuscrise inedite şi culegeri din ziare şi reviste*. Ediţie critică, vol. I–II, Bucureşti, Editura Minerva, 1905.
Spitzer 1948/1970 = Leo Spitzer, *Linguistics and Literary History. Essays in Stylistics*, Princeton, Princeton University Press, 1970 (ediţia I, 1948.
Spitzer 1953 = Leo Spitzer, *Cahiers Sextil Puşcariu*, în „Word", 1953, nr. 3, p. 300–307.
Todoran 1974 = Romulus Todoran, *Sextil Puşcariu şi limba literară*, în CL, XIX, 1974, nr. 1, p. 43–53.
Valkhoff 1953 = Marius Valkhoff, *Sextil Puşcariu et la linguistique romane*, în CSP, II, 1953, p. 12–23.
Vianu 1934 = Tudor Vianu, *Lucian Blaga – poetul*, în „Gândirea", XIII, 1934, nr. 8, p. 305–310.
Vossler 1913/1955 = Karl Vossler, *Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung. Geschichte der französischen Schriftsprache von den Anfängen bis zur klassischen Neuzeit*, Heidelberg, C. Winter, 1913 [trad. span.: Buenos Aires, Editorial Losada, 1955].
Wartburg 1934/1966 = Walter von Wartburg, *Évolution et structure de la langue française*, Leipzig, 1934/1966 [trad. span.: Madrid, Gredos, 1966].

SEXTIL PUŞCARIU AND THE LINGUISTIC CREATIVITY IN THE HISTORICAL SEMANTICS OF ROMANIAN LANGUAGE (*Abstract*)

The paper attempts an evaluation of Puşcariu's concept of „poetic language" within the perspective of present day European Historical Semanticis (based on Coseriu' foundations of Integral

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)

Linguistics). The author presents a first thorough investigation of the „linguistic-literary" writings within the early stage in the historical process of elaborating, according to Coseriu, „ these writings, previously ignored or misunderstood by linguists, leads to the conclusion that the founder of the „Linguistic School" of Cluj must also be considered as the first major promoter of the linguistic study of „poetic language" within the Romanian culture. The main point of the paper is that the investigated writings reveal a clear prefiguration of such major contemporary concepts as *linguistic, poetic, and cultural competence*, conceived as basic ingredients of a distinct explanation for „linguistic" and „poetic" „creativity", in their core, inner connection.

Cuvinte-cheie: *lingvistică integrală, semantică istorică, limbaj poetic, creativitate lingvistică, competenţă poetică.*
Keywords*:* *Integral Linguistics, Historical Semantics, poetic language, linguistic creativity, poetic competence.*

Universitatea Babeş-Bolyai
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
icaborcila@yahoo.com

BDD-A22894 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:58:06 UTC)